

**Благодійність
у сучасному світі:
витоки, проблеми,
перспективи**

**Ізмаїл
2020**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНИХ НАУК
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО МОЛОДИХ УЧЕНИХ, АСПІРАНТІВ, СТУДЕНТІВ ІДГУ

БЛАГОДІЙНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ВИТОКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Ізмаїл
2020

~ 1 ~

Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць.
Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2020. 57 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Я.В. Кічук,
доктор педагогічних наук, професор, ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Л.Ф. Циганенко – д.і.н., професор,
І.Є. Татаринів – к.і.н., доцент;
Н.В. Морошан – к.і.н., доцент.

Члени оргкомітету конференції:

Н.В. Морошан

Упорядники збірника:

Г.І. Градинар,
Т.Р. Кожухар.

© ІДГУ, 2020
© Автори

ЗМІСТ

Акчебаш А. Соціальні аспекти голоду 1946-1947 рр.: доля дітей Українського Придунав'я.....	4
Балицький О. Благодійна діяльність громадських організацій в містах Бессарабської губернії (друга половина XIX – початок XX ст.).....	9
Башли М. Добродійна діяльність вірмен Бессарабії (кінець XIX ст. – початок XX ст.).....	12
Гайдай О. Філантропічна діяльність Павла Івановича Харитоненка.....	16
Дроздов В. Діяльність органів місцевого самоврядування південнобессарабських міст щодо допомоги сім'ям мобілізованих воїнів на початку Першої світової війни.....	19
Запорожченко О. Соціально-психологічні аспекти феномену благодійності.....	23
Заруцька А. Основні напрямки діяльності благодійного фонду «Карітас України».....	29
Ільїн О. Політика державної допомоги голодуючому міському населенню Ізмаїльської області УРСР.....	34
Михайлов О. Благодійна діяльність представників кредитно-банківської сфери Бессарабії у другій половині XIX – на початку XX ст.	39
Морошан Н. Роль бессарабських дворян в організації благодійних кампаній під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр.....	43
Татаринів І. Благодійна діяльність в Російській імперії під час Першої світової війни.....	47
Церковна В. Благодійництво у сфері вищої освіти США.....	51

**СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ГОЛОДУ 1946-1947 РР.:
ДОЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ПРИДУНАВ'Я**

Альона Акчебаш

викладач, аспірантка

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – проф. Циганенко Л.Ф.

Повоєнний голод 1946–1947 років злочинно замовчувався комуністичною владою СРСР протягом декількох десятиліть. В наукових публікаціях, в підручниках та навчальних посібниках слово голод взагалі не згадувалось. Прагнути не затьмарити «успіхи соціалістичного, а між тим і комуністичного будівництва» радянські керманічі наклали табу на цю тему, прирівнюючи питання до державної таємниці. Про страшне, голодне лихо не дозволялося не те що писати, а й говорити чи згадувати в офіційних документах, у засобах масової інформації.

Початок розробки названої теми датується кінцем 80-х років ХХ ст., зокрема серед перших з'явилися публікації Веселової О.М. [1,2,3], Воронов І.О., Пилявець Ю.Г. [4] Кульчицького С.В. [8], Маковійчука І.М. [9], Панченко П.П. [3].

Величезна дослідницька робота була організована в середині 90-х років щодо вивчення архівів, їх введення до наукового обігу, листування зі свідками тих подій, записування спогадів. Плідна робота була продовжена істориками та краєзнавцями в областях. Вдалось зібрати значний обсяг документів у селах, містах та містечках України.

З метою забезпечення належного вшанування пам'яті жертв Голодоморів Ізмаїльського району Одеської області, в 2009 році була видана Книга пам'яті «Голодомори 1932-1933 та 1946-1947 років» [5]. До неї увійшли спогади свідків Голодоморів, були встановлені прізвища померлих від голоду в період 1932-1933 та 1946-1947 років.

Опрацювання регіональних та місцевих матеріалів і документів про голод 1946-1947 років на території Українського Придунав'я продовжується і на сучасному етапі істориками В. Гордієнко, Г. Гордієнко [6], Церковна В.Г. [13], Циганенко Л.Ф. [14] та частково І. Кашу [7].

Наукові завдання статті зумовлюються тим, що вітчизняними та зарубіжними істориками цей регіон, в контексті дослідження Третього голоду в Україні, майже не виділявся. Осторонь конкретно-історичних досліджень залишаються соціальні аспекти голоду 1946-1947 рр. на території Українського Придунав'я.

У своїй розвідці ми маємо намір проаналізувати ситуацію, яка склалася в Ізмаїльській області радянської України в 1946-1947 рр. та висвітлити умови життя найбільш незахищеної соціальних групи в цей період – дітей.

Весною 1946 р. Ізмаїльська область разом з іншими областями УРСР переживала труднощі пов'язані із посухою та зруйнованим війною сільським господарством. Незважаючи на цей фактор, в регіоні починається реалізація

широкомасштабних планів хлібозаготівель та податкової політики щодо селянства. Водночас був відновлений процес колективізації краю.

Проведення хлібозаготівельних кампаній 1946-1947 рр. значно посилило кризовий стан сільського господарства. Насильницьке вилучення хліба з села стало вирішальною причиною початку голоду. За таких умов, найбільш уразливими та беззахисними категоріям населення стали діти та люди похилого віку.

Діти були змушені добувати собі їжу самотійно. Вони збирали коріння дерев, насіння диких рослин відловлюючи ховрахів і розкопуючи курганчики мишей у пошуках зерна. Не рідко матері відвозили малюків до міста і залишали на вокзалах, у під'їздах житлових будинків, на ганках лікарень, ясел, дитсадків або дитячих будинків. Старих людей голод забирав одразу.

Становище дітей в Ізмаїльській області характеризують «Довідки про виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 4 XII 1946 року за №2018-123 «Про організацію допомоги дітям в районах, які постраждали від засухи» на ім'я секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка за підписом міністра охорони здоров'я УРСР Кононенка від 30 січня 1947 р. З документів можна дізнатися, що тільки восени 1946 року були зроблені перші спроби хоча б частково надати допомогу українським дітям у південних областях республіки, де вже почався голод. Однак, за інформацією міністра, допомога харчами дітям півдня України загалом та Ізмаїльської області, була надана лише з 15 січня 1947 року, оскільки виникли проблеми з доставкою продовольства.

25 вересня 1947 року голова Ізмаїльського облвиконкому К. Ананко надіслав до Києва на ім'я секретаря ЦК КП(б)У Л. Кагановича й голови Ради Міністрів УРСР М. Хрущова «Доповідну записку» про соціальне становище в області в результаті «жорстокої засухи». В документі К. Ананко зазначав, що упродовж жовтня 1946 й серпня 1947 рр. понад 80 тис. чол. захворіли на дистрофію. Незважаючи на всі вжиті заходи (створення мережі спеціалізованих медичних закладів та госпіталізація 20 тис. хворих, організація їдалень та пунктів безкоштовного харчування), 35940 осіб в області за вказаний період померли «на ґрунті дистрофії», тобто, від голоду. Також згідно «Доповідної записки», з'ясувалося, що люди, які вижили після дистрофії не змогли відновити до кінця своє здоров'я. Серед багатьох проблем, які виникли в регіоні К. Ананко вказує ще на одну. Понад 10 тисяч дітей в області стали сиротами, або напівсиротами. Це – на 126 тис. дітей дошкільного і шкільного віку в Ізмаїльській області на початку 1947 року [11, арк.42]. Близько 5 тисяч цих дітей вдалося влаштувати в дитячі будинки. Однак, 4 тис. дітей, наголошує К. Ананко, «поки що залишаються поза дитячими будинками» та стали безпритульними [10, арк.71].

Траплялись випадки, коли бездітні сім'ї брали до себе сиріт чи дітей із багатодітних сімей, у яких уже не було нічого їсти. Завдяки цьому діти виживали.

Так, в селі Озерне Ізмаїльської області в 1946 році вдова Арику Парасков'я Василівна вирішує відкрити дитячий будинок – ясла.

У листопаді 1944 року, її чоловік Арику Парфентій Прокопович пішов на війну. У той час в їхній сім'ї було 5 дітей. 10 липня 1945 року Парасков'я Василівна отримала похоронку, в якій повідомлялося, що її чоловік загинув 22 квітня 1945р. 17 липня 1945 року жінка народила доньку Ганну. Восени цього ж року померла 17-ти річна донька Олена.

Жінка залишилась із *п'ятьма дітьми на руках*. В період голоду 1946 року вона *втратила ще одну дитину – сина Маріна*.

Прагнення врятувати своїх дітей від голодної смерті стає головною причиною відкриття в покинутому будинку на вулиці Садовій своєрідного дитячого будинку. Під її опікою опиняються близько 10 дітей-сиріт та напівсиріт.

Про цей дитячий будинок згадує Балика Іван Тимофійович, 1942 року народження: «Я вдячний Богу і долі, що мене побачила» баба Параска »і взяла до себе. За короткий час Парасков'ї Василівні вдалось обставити одну кімнату. На лежанці постелила рогожки і щодня кидала свіжу соломку, на якій ми грали. Годувала нас 3 рази на добу кашею з подрібнених зерен пшениці, гороху, кукурудзи, вівса. М'яса не було. Чистила картоплю і варила, але кожуру не викидувала, знову варила і давала нам. Баба Параска стежила, щоб дітей ніхто не ображав, і якщо комусь було погано, вона могла весь день носити його на руках, колискову співати, розповідати казки. До сьогоднішнього дня пам'ятаю, як вона читала нам напам'ять «Бородіно». На початку 1947 року нас було близько 10 дітей. Так, сім'я мого батька була заможною, але мама була сиротою, і тому дідусь і бабуся її не любили, намагалися їх з батьком розлучити. Коли батько пішов на війну, мати просто вигнали з сім'ї, а ми з братом залишилися у них. Але ми були лише в якості сторожових собак. Поки дід з бабусяю були на полі, вони закривали на ключ будинок і ми залишалися на вулиці. Одного разу ми забралися в будинок, коли їх не було, знайшли хліб і наїлися. Коли дідусь з бабусяю повернулися з поля жорстко нас побили і вигнали з дому. Ми лягли спати в хліві, а вночі я прокинувся, тому що став задихатися. Подивився на брата, він став опухати, до ранку помер. Потім мене до себе взяв родич, у якого було п'ятеро дітей. Через деякий час я потрапив в цей дитячий будинок. Батько повернувся тільки в 1949 році, і ми відразу переїхали в інший дім. Тільки завдяки бабі Парасці я живий. Своїх дітей люблю і намагаюся все робити для того, щоб ніхто з них не знав, що таке голод.» [5, с.166]

В селі Багате Ізмаїльської області Гайдаржи Михайлу вдалось приховати частину врожаю. Протягом зими 1946 року він намагався врятувати від голоду колгоспників та їхніх дітей. Весною 1947 року хтось із сусідів доніс на нього. М. Гайдаржи засудили та посадили в тюрму [5, с.179].

Багатьом дітям села Утконосівка Ізмаїльського області вдалось вижити в ті страшні роки завдяки організованій в центрі села їдальні. В ній один раз на день видавали одну порцію каші та шматочок хліба.

Нажаль, таких добродійців як Арику Парасков'я та Гайдаржи Михайло в Ізмаїльській області було дуже мало і доля багатьох безпритульних дітей була трагічною.

Секретар ЦК КП(б)У по транспорту Чумаченко та заступник завідувача відділом кадрів культури та науки ЦК Макарченко надіслали Л. Кагановичу «Доповідну записку» про боротьбу з дитячою безпритульністю. Тільки за три місяці 1947 р. у дитячі приймальні пункти МВС УРСР прибуло велика кількість безпритульних дітей. Працівниками міліції були «вилучили» з вулиць міст, вокзалів, станцій і пристаней 18713 дітей. У січні 1947 р. в приймальні пункти було направлено 4521 дитину; у лютому – 5631; у березні – 8561; а за 15 днів квітня – 4587 безпритульних та бездоглядних дітей. 80 % «вилучених» з вулиці дітей були віком від 3 до 13 років [12, арк.125].

Згідно з правилами, в приймально-розподільчому пункті діти мали перебувати не більше 14 діб. Але станом на 15 квітня 1947 р. тут понад зазначений термін вже перебувало 7589 дітей, хоча вони були розраховані на одночасне перебування лише 4585 чол. [12, арк.126]. На вимогу МВС УРСР до міністерства освіти республіки прийняти й розподілити безпритульних дітей у дитячі будинки, останнє відповідало відмовою через те, що всі дитячі будинки вже перевантажені. Але, навіть коли безпритульні діти потрапляли до дитячих будинків, це не гарантувало виживання, оскільки умови перебування там були нестерпними.

В Ізмаїльській області, згідно з постановою від 4 грудня 1946 р. було вирішено збільшити кількість дитбудинків з 7 (1190 дітей) до 17 (3710 дітей). Станом на 1 лютого 1947 р. в області вже працювало 15 дитбудинків, де перебувало 3310 дітей.

В КУ Ізмаїльський архів є справа про вихованців Лоцинівського дитячого будинку, який в 1947-1951 рр. виконував функції медичного закладу: сюди з усіх дитячих будинків Бессарабії відправляли тяжкохворих дітей, у тому числі дошкільного віку. Ті діти, яким пощастило одужати, були розподілені в інші заклади. Медичні довідки, які знаходяться у справі показують нестерпні умови, в яких знаходились діти. Багато з них не вижили...[5, с. 80]

Під час голоду 1946 – 1947 років в Україні поряд із дорослими страждали й діти, які через специфіку своєї вікової групи, ставали найменш захищеною категорією післявоєнного суспільства. Трагічні події післявоєнних років призвели до активізації такого явища, як дитяча безпритульність. Так, якщо загальна кількість вихованців дитячих будинків у 1946 році становила 75064 дитини, то в 1947 році ця кількість зросла до 125827 чоловік. Окрім того, загострення продовольчої проблеми стало причиною збільшення проявів девіантної поведінки серед неповнолітніх громадян повоєнної України, яких засуджували навіть за незначні злочини. Наразі ми небагато знаємо і про добродійців цього періоду, адже нерідко наслідки такої допомоги ставали фатальними для людей.

Досить тривалий час в глибинах спецховищ були приховані викривальні документи, засекречені архіви та заметені сліди злочинів сталінського режиму. На довгі роки була переписана історія на догоду диктатору та ідеологічного вождя. Однак з пам'яттю народу нічого не вдієш вона зберігатиме правду. Правду про ті страшні роки, про ті страшні події.

Література:

1. Веселова. О. М. (1996). Голод в Україні 1946–1947: [док. і матеріали] К.; Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць. 360 с
2. Веселова О.М. (2002). Нарис історії України ХХ ст. С. 148–152.
3. Веселова О.М., Панченко П.П. (1995). Ще одна трагічна сторінка історії України. Голод 1946–1947 років. *Український історичний журнал*. № 6. С. 112-115.
4. Воронов І.О., Пилявець Ю.Г. (1991). Голод 1946–1947 рр. К.: Т-во «Знання» Час і суспільство; сер. 1, № 1. 48 с.
5. Голодомор 1932-1933, 1946-1947 років. Пам'ять народу. Ізмаїльська районна державна адміністрація. Ізмаїльська рада. 2009. 215с.
6. Гордієнко В., Гордієнко Г. (2018). Діти в Ізмаїльській області під час голоду 1946-1947 рр. *Емінак*. № 2(1). С. 72-80.
7. Кашу І. (2014). *Голод 1946–1947 гг. в Молдавской ССР: причины и последствия*. З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. № 2. С. 211–256.
8. Кульчицький С.В. (1991). Новітня історія. *Український історичний журнал*. № 10. С.13.
9. Маковійчук І.М., Пилявець Ю.Г. (1990). Голод на Україні у 1946–1947 роках. *Український історичний журнал*. № 8. С. 14–32;
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України Ф.1. Оп.23. Спр.912. 116 арк.
11. ЦДАГО України. Ф.1, Оп.23, Спр.4931. 393 арк.
12. ЦДАГО України. Ф.1, Оп.23, Спр.4932. 178 арк.
13. Церковна В.Г. (2017). Голод 1946-1947 рр. на Ізмаїльщині крізь призму офіційних документів. *III Дунайські наукові читання: Голод 1946-1947 рр.: історичні, філософсько-психологічні та педагогічні аспекти : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня, 2017 року)*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ; «СМИЛ» .С.287-294
14. Циганенко Л. (2017). Матеріально-побутові умови життя студентів повоєнної доби (за матеріалами Білгород-Дністровського учительського інституту 1944-1949 рр.). *III Дунайські наукові читання: Голод 1946-1947 рр.: історичні, філософсько-психологічні та педагогічні аспекти : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня, 2017 року)*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ; «СМИЛ» .С. 295-299.

**БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
В МІСТАХ БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

Олексій Балицький

кандидат історичних наук

Міжрегіональна академія управління персоналом

Друга половина ХІХ – початок ХХ ст. – це період активного розвитку громадської благодійності. Найпоширенішою та найдієвішою її формою були суспільні об'єднання або так звані «товариства». Стрімкий розвиток благодійних товариств став можливий завдяки поступовому спрощенню процедури їх започаткування та затвердження. Держава була зацікавлена у збільшенні кількості останніх, розраховуючи на відчутне скорочення державних видатків на соціальну сферу.

Принципи організації добродійних об'єднань визначалися статутом, в якому чітко прописувались цілі та завдання організації, напрямки діяльності, засади управління. За своєю структурою кожне благодійне товариство складалося з головного правління, у склад якого входили голова, його заступники, скарбничий та найбільш активні члени об'єднання. Матеріальне забезпечення благодійних товариств складалось з щорічних і разових членських внесків, добровільних пожертвувань, прибутків від культурних заходів – балів, спектаклів та концертів, які влаштовувалися з благодійною метою.

Найбільш помітним благодійним об'єднанням в губернському місті Кишиневі в другій половині ХІХ ст. було «Кишинівське благодійне товариство». В його статуті декларувалося забезпечення нужденних продовольчими припасами, речами першої необхідності, медикаментами, матеріалами та інструментами для праці, а в особливих випадках – навіть грошима. Окрім того, товариство сприяло у пошуку роботи, недорогих столових і нічліжних притулків. На кошти Благодійного товариства утримувались нічліжний притулок на 100 осіб, їдальня для робітників і Кишинівська Олександрівська дитяча лікарня (відкрита у 1884 р.) [1, с. 85].

В другій половині ХІХ ст. серед заможних мешканців міст увійшло в практику відкриття благодійних товариств, які надавали допомогу в здобутті освіти. В Кишиневі таких налічувалось чотири: «Кишинівське товариство допомоги нужденним, які прагнуть до освіти» (1877 р.), «Товариство допомоги нужденним учням Кишинівської 1-ї гімназії» (1880 р.), «Товариство допомоги нужденним учням Кишинівської 2-ї гімназії» (1882 р.), «Товариство допомоги нужденним учням Кишинівського реального училища» (1881 р.). Основними напрямками діяльності даних об'єднань були: оплата за навчання, видача грошової допомоги для отримання освіти, забезпечення одягом, взуттям, книгами та іншим навчальним приладдям. Членство в названих організаціях вважалося досить почесним та престижним.

Особливо визначних успіхів на ниві благодійництва на початку ХХ ст. досягло, засноване у 1901 р., товариство «Бессарабець». Хоч його мета і включала в себе, аналогічно іншим товариствам такого роду – надання засобів спрямованих на покращення матеріального і морального становища бідняків міста, незалежно від статі, віку, освіти та віросповідання, проте як за широтою охоплення, так і за розмірами допомоги воно перевершувало усі на той час існуючі в регіоні благодійні об'єднання. Товариство здійснювало свою діяльність за багатьма напрямками: надання одягу і їжі, надання грошової допомоги, сприяння у пошуку роботи, забезпечення необхідними ліками та медичним наглядом, влаштування людей похилого віку і немічних у богадільні і будинки громадської опіки, малолітніх дітей – у сирітські будинки, притулки, ремісничі та учбові заклади, піклування про виховання та освіту дітей незаможних або невідомих батьків, розповсюдження книжок морального змісту тощо [4, арк. 6 зв.]. За десятиріччя своєї роботи товариством «Бессарабець» було відкрито чимало різноманітних суспільно корисних підприємств: хлібопекарні, бакалійні лавки, їдальні, чайні заклади, молочна ферма, різноманітні майстерні тощо. Усі вони, окрім забезпечення нужденних робочими місцями, давали значні прибутки, які використовувались на благодійні потреби. Зокрема, справжньою допомогою бездомним дітям стало відкриття товариством двох притулків розрахованих на 90 сиріт і полишених дітей. На виручені кошти товариство утримувало школу грамоти, рукодільний клас і учбову майстерню [3, с. 142].

У другій половині ХІХ ст., по мірі лібералізації суспільного життя, виникла необхідність у наданні допомоги колишнім в'язням, а також вжитті заходів щодо виправлення злочинців, залучення їх до навчання і праці. Серйозну роль у цьому процесі відіграло засноване у 1878 р. в губерньському місті благодійне «Товариство допомоги особам, що звільнялися з тюремного ув'язнення» (у 1894 р. відділення цього товариства було відкрито також в повітовому місті Бендери). Діяльність товариства полягала у задоволенні першочергових потреб осіб, які звільнялися з кишинівської в'язниці. Також, об'єднання матеріально підтримувало бідуючі сім'ї осіб, які відбували покарання. За свій рахунок товариство утримувало школу грамоти при кишинівській в'язниці (відкрита у 1894 р.). У ній навчалися як малолітні арештанти, так і дорослі. Відомо, що протягом 1902 р. в школі проходило навчання до 47 осіб [2, с. 4].

Що ж до повітових міст Бессарабської губернії, то об'єднання благодійного напрямку в них були представлені переважно товариствами допомоги бідним мешканцям. Одним з таких було, засноване у 1889 р. в місті Ізмаїлі, «Товариство допомоги бідним мешканцям міста та його передмість». Громадське об'єднання надавало допомогу грошима, улаштувало міських сиріт до притулків, майстерень або у приватні сім'ї, постачало бідним хворим ліки та сприяло їх розміщенню в лікарнях. Відомо, що протягом 1898 р. допомогою ізмаїльського благодійного

товариства скористалося 52 чоловіків, 120 жінок і 52 дитини. До початку ХХ ст. подібні товариства були відкриті в Бельцях, Оргеєві, Бендерах.

В таких повітових містах як Аккерман, Кілія, Сороки у 1899 р. (в Хотині у 1898 р.) були відкриті товариства допомоги бідним євреям. Аналогічно іншим благодійним організаціям відповідного напрямку, ці об'єднання надавали допомогу особам єврейської національності, зокрема забезпечували одягом, їжею, медикаментами та житлом. Наведені у звітах дані щодо кількості тих, хто звертався за сприянням, підтверджують очевидну затребуваність та соціальну значущість цього виду товариств. Наприклад, у 1900 р. хотинським Товариством допомоги бідним євреям було надано допомогу 1567 городянам [2, с. 13].

Майже в кожному повітовому місті, у першому десятилітті ХХ ст., існували товариства, які надавали допомогу молоді в здобутті освіти. Серед них були наступні: «Товариство допомоги бідним учням Бендерського реального училища», «Товариство допомоги нужденним учням міста Хотин», «Товариство допомоги нужденним учням міста Бельці», «Товариство допомоги учням жіночої гімназії міста Сороки», «Товариство допомоги недостатнім учням чоловічої прогімназії і жіночої гімназії міста Ізмаїл». У позаштатних містах Ізмаїльського повіту діяли: «Товариство допомоги нужденним учням в учбових закладах міста Рені», «Дамський гурток допомоги учням жіночої прогімназії В. Светенко» в місті Кілія, «Товариство допомоги нужденним учням всіх учбових закладів міста Болград». Їх діяльність у цілому справляла помітний вплив на розвиток освітніх процесів в бессарабських містах. У звіті «Товариства допомоги нужденним учням в учбових закладах міста Рені» за період з 1 листопада 1903 р. до 1 січня 1905 р., наприклад, повідомлялось про те, що товариство з перших днів своєї діяльності надало допомогу значній кількості учнів: «то шляхом купівлі матеріалів для костюмів, на що витрачено 45 крб. 85 коп., то шляхом купівлі готового або пошитого на замовлення взуття, на що витрачено 81 крб. 30 коп., то, врешті, шляхом внеску оплати за право навчання учнів, на що витрачено було 24 крб. і звільнено від внеску оплати у місцевому міському трикласному училищі 11 учнів» [5, арк. 6].

Отже, як бачимо, завдяки активній діяльності громадських благодійних об'єднань вирішувалось чимало проблем в царині соціального забезпечення, у сфері освіти та охорони здоров'я.

Література:

1. (1896) Бессарабский календарь на 1897 г. 23 с.
2. (1907) Благотворительность в России. Составлено по Высочайшему повелению Собственной Его Императорского Величества Канцеляриею по учреждениям Императрицы Марии. Т. I. СПб. 758 с.
3. Волошина В. (2008) Благотворительность без рекламы. *Русин : международный исторический журнал*. № 1-2. С. 141-144.

4. Національний архів Республіки Молдова (далі – НА РМ). Ф. 2. Оп. 1. Спр. 9321.
5. НА РМ. Ф. 6. Оп. 6. Спр. 837.

ДОБРОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІРМЕН БЕССАРАБІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ СТ. – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Маргарита Башли

кандидат історичних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Остання третина ХІХ – початок ХХ ст. характеризувалися активною участю дворян та підприємців Бессарабії у благодійних справах. Для підприємців іноземного походження добродійна діяльність стала дійовим засобом їх соціокультурної адаптації. Дослідження благодійної діяльності вірмен має важливе значення для з'ясування історичних процесів формування соціальної і культурно-просвітницької інфраструктури повітових міст Бессарабії.

Наукове дослідження історії вірменського населення в Бессарабії було почате ще в ХІХ ст. Різноманітні відомості щодо чисельності вірмен, їх соціально-економічного положення містяться в матеріалах переписів населення краю, звітах губернаторів, статистичних оглядах, нотатках мандрівників тощо. Своєрідне зростання наукового інтересу до історії вірмен в Україні спостерігалось в 60-70-х рр. ХХ ст., що було пов'язано з проведенням спільних конференцій українських та вірменських учених. Значну увагу дослідники присвятили питанням переселення вірмен, їх комерційної діяльності та історії вірменської єпархії регіону. У сучасній українській історіографії, починаючи з 2000-х рр., спостерігається певне зростання інтересу до вірменознавчих студій. Окремі сторінки історії вірменського населення України розкриті у працях О. Поповича, І. Гаюк, А. Красножона, Л. Калустяна, Г. Кочаряна, В. Македона, Д. Давтяна [3] та ін. Однак, тема добродійної діяльності вірмен Бессарабії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. мало досліджена в українській науковій літературі.

Метою даної статті є дослідження добродійної діяльності вірмен Бессарабії та їхнє місце у розбудові культурної і соціальної інфраструктури краю.

Аналіз матеріалів І Всеросійського перепису населення, дозволяє стверджувати, що у Бессарабській губернії найбільша кількість вірмен проживала у Кишинівському, Аккерманському, Ізмаїльському, Оргеєвському та Белцькому повітах [6]. Зауважимо, що в Кишинівському та Белцькому повітах, на відміну від інших повітів, вірмени проживали в основному в сільській місцевості. Найчисельнішою була вірменська громада у м. Аккермані. Перша документальна згадка про вірмен у цьому місті відноситься до 1384 р.

Досягнувши економічного процвітання, вірмени Бессарабії не шкодували власних коштів на різні благодійні справи, вели широку культурно-освітню діяльність. Багато хто з них направляв значні суми для відкриття шкіл, лікарень, будівництва церков, а також на благоустрій повітових міст.

До числа найбільш відомих та заможних мешканців м. Аккерману входили представники вірменських торгових династій – Гозалови, Асвадуrowи, Попови, Єремєєви, Адамови, Саркізови, Оханови та інші. Зупинимось на добродійній діяльності деяких з них.

Відомим громадським діячем і меценатом Аккерману на рубежі XIX - XX ст. був дворянин вірменського походження Микола Іванович Гозалов, який успішно поєднував підприємницьку та викладацьку діяльність з участю у міському управлінні: був членом міської управи (1905-1907), гласним міської думи (1912-1916), членом Аккерманського присутствія з квартирного податку.

Микола Іванович викладав садівництво, городництво і виноградарство в Аккерманській учительській семінарії і в міському 5-ти класному училищі, а також організував сільськогосподарський курси для вчителів Бессарабської губернії при Байрамчанській учительській семінарії. Також, він разом зі своєю дружиною при власному господарстві організували «Аккерманську практичну школу виноградарства М.К. и М.І. Гозалових» [7].

Серед багатих вірмен Аккерману, які проявили себе на добродійній ниві слід назвати родину Єремєєвих. Представники цього роду, традиційно займалися виноробством та володіли виноградними садами. Родинні традиції добродійства були закладені Єремєєвим Єремієм Макаровичем. Він опікувався церковно-парафіяльним вірменським училищем, а частину своїх земель, які розташовувались на узбережжі Чорного моря, передав під дитячі санаторії відомства імператриці Марії.

Син Є.М. Єремєєва, Олександр Єремійович, продовжив справу батька і швидко досяг успіхів у всіх сферах діяльності. О.Є. Єремєєв був дуже активним громадським діячем, про що свідчить перелік його посад та титулів: член-засновник Аккерманських громадських зборів (1881), член Аккерманського товариства взаємного кредиту (з 1883 р.), гласний міської думи (1895, 1912-1917), почесний мировий суддя (1907-1917), член повітової землевпорядної комісії від земства (1909-1911), член дирекції Аккерманського тюремного відділення (1909-1910), піклувального комітету про в'язницям (1911- 1916), член Аккерманського відділення Товариства порятунку на водах (1911-1914), член Комітету Олександромаріїнської громади сестер милосердя (1908) [1].

Олександр Єремєєв був Почесним членом Бессарабського губернського піклування дитячих притулків (1902-1907). За свою благодійну діяльність в січні 1911 р. був нагороджений орденом св. Станіслава 3-го ступеня.

Масштабною благодійницькою діяльністю відзначалася родина Асвадуrowих. Серед членів родини найвідомішим був меценат і благодійник Марк

Благодійність у сучасному світі: витoki, проблеми, перспективи

Семенович Асвадуров, який займався благодійністю та брав активну участь в громадських організаціях міста, за що отримав звання почесного громадянина. Необхідно відзначити його діяльність як піклувальника Шабської школи, піклувальника церковно-парафіяльної вірменського училища, члена опікунської ради Жіночої гімназії. У 1882 р. Марк Семенович відкрив у Шабській школі столярну майстерню. Також, він був одним із засновників Акерманського відділення Імператорського російського товариства садівництва. Як і багато інших меценатів, значну суму власних коштів М.С. Асвадуров виділяв для допомоги бідним та хворим мешканцям Аккерману. Був членом правління товариства Червоного хреста (1896,1899-1902) [1].

Представники інших гілок цієї численної вірменської родини, Олександр Мельхіседекович Асвадуров та Іван Сираганович Асвадуров, зробили значний внесок у благоустрій рідного міста.

Олександр Мельхіседекович Асвадуров – міський архітектор Аккермана. Після закінчення Кишинівського реального училища (1885), продовжив навчався в Інституті цивільних інженерів і отримав відповідне звання по I розряду. Після завершення навчання він був запрошений на посаду міського архітектора в місто Аккерман. З листопада 1902 р. обіймав посаду губернського інженера будівельного відділення в Бессарабському губернському правлінні (м. Кишинів). Олександр Мельхіседекович приймав активну участь у забудові повітових міст громадськими та житловими спорудами. Найвідоміший його проект – будівля Гербовецької громади Російського Товариства Червоного Хреста та Костюженська лікарня [4].

Іван Сираганович Асвадуров був ініціатором будівництва електростанції в Аккермані та налаштування електричного освітлення у всьому місті. У 1913 р. міська управа уклала договір з ним про будівництво в Аккермані центральної електричної станції. За умовами укладеного договору, І.С. Асвадуров мав збудувати та обладнати за власний рахунок м. Аккермані центральну електростанцію та налаштувати мережу електричного дроту по всьому місту. Електростанція визнавалася власністю міста, яка знаходиться у володінні підприємця 25 років [1].

Традиційно всі вірмени були піклувальниками Вірменської церкви та вірменських училищ. Так, у містечку Хинчешти Кишинівського повіту існувала приватна школа, яка утримувалась виключно на кошти місцевого дворянина вірменського походження Івана (Мурада) Емануїловича Манук-бея. За ініціативою та фінансовою підтримкою сім'ї Манук-бея у містечку збудували дві кам'яні церкви: православну та вірменську. Друга знаходилась виключно на утриманні Івана Емануїловича. У 1882 р, за його клопотанням в містечку відкрита телеграфна станція.

У 1910 р. до Будівельного відділення Бессарабського губернського правління надійшов клопотання від начальника Нахичевано-Бессарабської Вірмено-

Григоріанської єпархії архієпископа Нерсеса про затвердження проекту будівництва вірменської церкви у Бельцах. Ця церква зводилась за кошти Сорокського землевласника Мкртчича Івановича Лусахановича, на земельній ділянці, яку подарувала Марія Донаковна Фокшанян. Для подальшого утримання церкви М. Лусаханович передав земельну ділянку розміром двісті десятин в Бельцькому повіті [5].

У роки Першої світової війни та геноциду вірмен в Османській імперії важливу роль в наданні допомоги і порятунку великого числа вірмен зіграли гуманітарні організації, в їх числі і «Вірменські комітети». У жовтні 1914 р. вірменське Національне бюро (Тифліс) відправляло листи до всіх вірменських громад Російської імперії з проханням організувати надходження добровольчих пожертв для потреб вірмен, постраждалих під час бойових дій. Заклики Національного бюро досить швидко знайшли підтримку у вірменських громадах, у яких відразу почали формуватися спеціальні «Вірменські комітети». Такі комітети були утворені також в Одесі та Аккермані. Данні комітети займалися облаштування та опікування вірменськими біженцями.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. одеські вірмени декілька разів зверталися до міської влади з проханням затвердити статут Вірменського благодійного товариства, але воно було відхилене. 8 травня 1912 р. одеські вірменки звернулися з проханням до Одеського градоначальника про затвердження статуту «Одеського вірменського (григоріанського віросповідання) жіночого благодійного товариства допомоги учням, які навчаються в середніх навчальних закладах і на вищих жіночих курсах». Перший варіант статуту був відхилений. І лише з третьої спроби 21 березня 1914 р. товариство було зареєстроване. Очолила товариство дружина купця першої гільдії Асанет Каспарівна Унанова. Її заступницями обрано Катерину Данилівну Баєву, скарбником – Анну Борисівну Попову, секретарем – Луїзу Христофорівну Асвадурову [2, с. 52]. Фінансову підтримку товариству надавали місцеві підприємці, купці, священники та ін. Одним із меценатів був й видатний вчений, доктор сільськогосподарських наук, винороб, благодійник та засновник першого в Російській імперії науково-дослідного закладу виноградарства і виноробства Василь Єгоровича (Геворкович) Таїров.

Таким чином, добродійна діяльність увійшла в традицію для цілого ряду бессарабських вірмен – Гозалових, Асвадурових, Попових, Єремєєвих, Адамових, Саркізових, Оханових та ін. Вірменські добродійні ініціативи спрямовувалися на сферу освіти, благоустрій повітових міст, допомогу постраждалим під час бойових дій, опіку вірменськими біженцями тощо. Водночас велику частину коштів вірмени направляли на підтримку своєї церкви, що сприяло збереженню їх культури.

Література:

1. Аккерманское купечество. Сыновья Исаака Асвадурава. URL: <https://old-akkerman.livejournal.com/1157.html>.

2. Білоусова Л.Г. (2017) Національні товариства в Одесі в ХІХ – на початку ХХ ст. *Український історичний журнал*. С. 46-63.
3. Давтян Д.А. (2017) Громадсько-політична діяльність вірмен Північного Причорномор'я (1778-1920 рр.): автореф. дис. спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія; ЧДУ ім. П. Могили. Миколаїв. 20 с.
4. Національний архів Республіки Молдова (НАРМ), ф. 6, оп. 11, спр. 418.
5. НАРМ, ф. 6, оп. 4, спр. 1614, арк. 6.
6. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. / Изд. Центр. стат. ком. МВД; Под ред. Н.А. Тройницкого. Т. III: Бессарабская губерния. 1905. С. XIII.
7. Румыния, Молдова, Бессарабия, Приднестровье. Генеалогия: Все о Бессарабии. URL: <http://www.bessarabia.ru/1001.htm>.

ФІЛАНТРОПІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАВЛА ІВАНОВИЧА ХАРИТОНЕНКА

Ольга Гайдай

кандидат історичних наук, доцент

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Родина Харитоненків пройшла складний шлях по станових сходах та зробила благодійницьку та меценатську діяльність своєрідним чинником стратегії підприємницької діяльності та культурного розвитку. Отримати економічні привілеї, громадське визнання заслуг, нагороди, почесні звання без слави мецената та благодійних заслуг було неможливо. Успіх в економіці був тісно пов'язаний з великими грошовими витратами на благодійну справу. Таким чином, уряд того часу не лише намагався підтримувати традиції добродійності, але й вирішував болючі проблеми соціальних витрат, на які держава майже не виділяла коштів [3, с. 97-103]. Витрати родини Харитоненків у 1899–1912 рр. наведені у документі «Благодійні витрати», який свідчить про добродійні та благодійницькі справи, такі як: виплата пенсій, допомога службовцям та на виховання сиріт, допомога та відпустки вчителям, витрати на школи, допомога та відпустки духовенству і на церкви, допомога бідним та різні виплати [1, арк. 5 зв.].

Філантропія як соціокультурний феномен нагадує нам про те, що далеко не все в світі вимірюється категоріями зиску та окупності витрат. Філантропія - це благодійність, милосердя і безмежна відданість справі поліпшення добробуту одержувачів допомоги. Філантроп не розраховує на вигоду від своїх дій і не претендує на неї навіть у випадках, якщо ця вигода настає. Ми будемо використовувати цей термін в його класичному розумінні як любов до людей. Доволі часто поняття філантропія і благодійність виступають синонімами. З цим важко посперечатися, але на наше переконання різниця між філантропією і добродійністю лежить не в конкретних формах дії, а виключно в сфері мотивації.

Одним з важливих проявів милосердя Харитоненків була філантропічна діяльність в медичній галузі. Інфекційні хвороби завжди супроводжували людство. Сучасна ситуація з пандемією коронавірусу змушує істориків повертатися до вивчення боротьби з різними хворобами у попередні віки. Однією з найбільш вразливих категорій населення були діти. До 19 століття в Російській імперії були відсутні спеціалізовані дитячі лікарні. Сьогодні нам важко уявити таке. Дітям виділяли ліжка у звичайних лікарнях. Перша дитяча лікарня в Російській імперії з'явилася у 1834 році у Санкт-Петербурзі і мала назву «Імператорська Миколаївська дитяча лікарня». Вона була розрахована на 60 лікарняних ліжок, згодом для інфекційного відділення було додано ще 40 ліжок. У 1847 році відкрилася дитяча лікарня у Москві. Вона мала назву «Дитяча лікарня Імператорського Московського виховного будинку» та була розрахована на 100 ліжок. Перша в Україні міська дитяча лікарня була відкрита у Харкові у 1878 році за ініціативою відомого лікаря, поляка за походженням, філантропа і благодійника Владіслава Андрійовича Франковського. Дитячу клініку у Києві побудували у 1891 році. Спонсором виступила дружина міського губернатора О. П. Демидова. Очолив клініку основоположник дитячої хірургії в Україні, професор кафедри дитячих хвороб Київського університету В. Є. Чернов. Місто Суми стало одним з перших провінційних міст не тільки України, але й всієї Російської імперії, де була побудована дитяча лікарня за останнім словом тогочасної науки та техніки. Це стало можливим завдяки благодійницькій діяльності родини цукрозаводчиків Харитоненків. Згідно заповіту Івана Харитоненка його син Павло Харитоненко повинен був побудувати дитячу лікарню та забезпечити її функціонування. У родини вже був досвід облаштування та утримання Сумського дитячого притулку, який було відкрито 1 серпня 1888 р. Керувала притулком Н.М.Харитоненко(Лещінська), дружина І.Г.Харитоненка. До останніх днів свого життя вона щорічно робила вагомі пожертви. Крім того, особиста трагедія що відбулася у родині Харитоненків спонукала до будівництва дитячої лікарні. Від дифтериту у 1889 році померла у м.Сумах донька Павла Івановича – Зіна. Їй було лише 8 років. В 1896 році Павлу Івановичу вдалося реалізувати бажання свого батька та побудувати на вулиці Троїцькій медичний комплекс. Він складався з трьох корпусів і одного службового приміщення. Також при ньому було побудовано храм Святої Зінаїди. Майже всі витрати лікарні, оплачувалися безпосередньо торговим домом «І.Г.Харитоненко з сином», а також конторою Павловського цукрорафінадного заводу. Щомісяця П.І.Харитоненко отримував і перевіряв звіти щодо утримання особового складу лікарні, придбання ліків, звіти щодо матеріальних витрат, руху стационарних хворих. Ці дані потім підсумовувалися в річні звіти. З 3611 рублів 53 коп. приходу до дитячої лікарні за один місяць, 3100рублів виділяв торговий дім «І.Г.Харитоненко з сином». За 1906 рік сума виділених коштів склала 25213 рублів 66 коп. Станом на 1 січня 1906 року штат дитячої лікарні Св.Зінаїди складався з трьох категорій: службовці, службовці

в аптеці і прислуга. До першої категорії А відносилися 2 лікаря, 5 сестер милосердя і 1 канторщица. У категорію Б входили 1 провізор, 2 помічниці аптекарських, 2 няні. В третю категорію входила прислуга. Завідуючим лікарнею у 1906 році був Андрій Іванович Осташевський з платнею 466 р.66 коп за два місяці, ординатор П.С.Сахаров отримував 185 р. за два місяці. На лікування приймалися діти з хворобами, що піддавалися лікуванню. Безнадійні хворі, а також діти, які страждали психічними розладами, хворі на кір або віспу не брали через відсутність на той момент відповідних фахівців і приміщень для таких пацієнтів. Однак амбулаторний прийом вівся по всім категоріям хворих, в тому числі і в нічний час.

Лікування дітей, які не досягли 12 річного віку, було повністю безкоштовним. В амбулаторії пацієнти безкоштовно отримували лікарську консультацію і ліки, які виписувалися в міських аптеках за рахунок П. Харитоненко. Немовлята приймалися разом з матерями або годувальницями, які також утримувалися за рахунок торгового дому «І.Г.Харитоненко з сином». У разі смерті хворого рідні негайно сповіщалися повістками від імені завідувача лікарні. На поховання видавалася допомога. Лікарня мала власну печатку з написом «Дитяча лікарня Святої Зінаїди». Станом на 1 січня 1906 року у відділенні дитячої лікарні перебувало 17 осіб. Протягом 1906 року надійшло до лікарні 350 хворих, одужало 288, померло 49 осіб. На 1 січня 1907 року на лікуванні перебувало 30 хворих. Смертність від інфекційних хвороб складала 13,33%. За даними звітів завідуючої дитячою лікарнею найбільше хворих було серед міського населення (188 захворіло, з них 25 померло) 3 так званих околиць міста Суми 167 дітей захворіло, 20 померло, з приїжджих 12 захворіло, 4 померли. Найбільш вразливою категорією були діти від 1 до 5 років (146 захворіло, 31 померло) та від 5 до 10 років (190 захворіло, 16 померло) [2]. Цікаві показники захворювання за соціальним станом. Найменше хворілі діти дворян, найбільше – діти міщан та селян. В амбулаторному відділенні кількість хворих за 1906 рік склала 5473 людини, з них 656 заразних. Зверталися в основному з такими захворюваннями: натуральна віспа, вітряна віспа, кір, скарлатина, коклюш, дифтерія, черевний тиф, дизентерія, рожа, заушниця. До 1917 року дитяча лікарня Святої Зінаїди була однією з найкращих за оснащенням в Україні. Сподіваємося, що філантропічна діяльність Павла Харитоненка у медичній галузі буде яскравим прикладом для наслідування сучасному поколінню підприємців.

Таким чином, родина купців, підприємців та меценатів Харитоненків на власному досвіді показала можливість зміни соціального статусу, шляхи переходу з одного стану в інший. Фінансуючи будівництво освітніх закладів різного типу, церков, храмів, соборів, лікарень, встановлюючи іменні стипендії представники родини Харитоненків показували приклад для наслідування іншим заможним підприємцям, що не мали дворянського титулу. До нашого часу їхні культурно-релігійні та господарські споруди залишаються цінними пам'ятками історії України.

Література:

1. Державний архів Сумської області, ф.235, оп.1, спр. 59, арк. 5 зв.
2. Державний архів Сумської області, ф.363, оп.1, спр.2 Дитяча лікарня святої Зинаїди, м.Суми, Сумського уїзду, Харківської губернії.
3. Товстоляк Н.М.(2014). Благодійність родини Харитоненків як складник стратегії підприємницької діяльності та культурного розвитку їх українських маєтків. Чорноморський літопис: Науковий журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили. Вип. 9. С.97-103.

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ПІВДЕННОБЕССАРАБСЬКИХ МІСТ ЩОДО ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ
МОБІЛІЗОВАНИХ ВОЇНІВ НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Віктор Дроздов

кандидат історичних наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

З початком Першої світової війни допомога сім'ям мобілізованих воїнів стала одним з першочергових завдань органів міського самоврядування. Згідно з постановою Міністерства внутрішніх справ від 31 липня 1914 р., на місцеве самоврядування були покладені додаткові функції у зв'язку з потребами військового часу. До них належала в тому числі допомога сім'ям мобілізованих воїнів (забезпечення квартирами, опалення та освітлення їхніх жител, забезпечення одягом, охорона майна, піклування про дітей, що залишилися без догляду старших, та немічних членів сім'ї) [1, с. 100].

Ізмаїльська комунальна рада з початком мобілізації активно зайнялась питанням допомоги сім'ям осіб, призваних до армії. Як доповідав Ізмаїльський міський голова Д. Ф. Тульчіанов на засіданні комунальної ради від 19 серпня 1914 р., у перші дні війни були створені спеціальні комітети для допомоги сім'ям мобілізованих воїнів, які надавали різноманітну допомогу: роздача харчових пайків, одягу тощо; надання медичної допомоги; пошук служби або роботи; охорона майна. Найбільш важливу діяльність здійснювали такі організації:

- 1) Комітет первісної допомоги сім'ям запасних і ратників ополчення, призваних до діючої армії, в якому приймав участь представник від міської управи;
- 2) Духовні попечительські ради піклування сімей при кожному церковному приході;
- 3) Ізмаїльське відділення Червоного Хресту;
- 4) Товариство повсюдної допомоги постраждалим на війні солдатам та їхнім сім'ям [2, арк. 180].

Певні складнощі для організації допомоги сім'ям мобілізованих воїнів викликало складне фінансове становище міста Ізмаїла. Міський голова повідомляв, що фінансові труднощі були пов'язані з початком війни, оскільки суттєво скоротився експорт зернових продуктів та імпорту товарів, що призвело до зменшення торгівлі та втрати платоспроможності в частини населення. Крім того, причинами фінансової кризи були додаткові витрати на утримання лікарень, шкіл та підтримку санітарного стану міста, а також поганий врожай хлібу [1, с. 101]. Незважаючи на складне фінансове становище, комунальна рада рішенням від 19 серпня 1914 р. постановила виділити на розпорядження міської управи 2 000 крб з метою надання матеріальної допомоги найбіднішим сім'ям осіб, призваних на війну, та сім'ям, що не мали квартир і потребували в опаленні та освітленні житла [2, арк. 174]. Також з метою створення заощаджень для здійснення допомоги сім'ям мобілізованих воїнів було прийнято рішення скоротити витрати міського бюджету на суму 23 150 крб. 38 коп. [2, арк. 176].

Питання допомоги сім'ям мобілізованих воїнів було поставлено на порядок денний Акерманської міської думи. В липні 1914 р. міська дума відкрила у розпорядження міської управи кредит у розмірі 500 крб, пов'язаний з мобілізацією, та 200 крб – для надання екстреної допомоги тим сім'ям, які з першого дня мобілізації опинилися в безвихідному економічному становищі (пізніше було виділено ще 106 крб 50 коп.). Також було утворено особливу виконавчу комісію для точного обстеження особового складу всіх сімей осіб, які були мобілізовані. За результатами роботи комісії було встановлено, що в перші місяці війни число мобілізованих нижніх чинів та ратників ополчення в Акермані становило 303 особи. У сім'ях цих воїнів перебували загалом 921 особа [3, арк. 331]. У зв'язку зі скрутним становищем деяких сімей міська дума почала надавати допомогу їм ще до отримання державних виплат. 13 серпня 1914 р. фінансова та торговельно-господарська комісія м. Акермана розглядала питання щодо потреби додаткових видатків на забезпечення сімей мобілізованих воїнів. Під час засідання Акерманської міської думи від 20 серпня 1914 р. було заслухано доповідь міської управи про надання грошової допомоги сім'ям й утримання дітей мобілізованих воїнів у денному притулку. В результаті міська дума одногосно прийняла рішення про необхідність асигнувати на весь час воєнних дій по 1 500 крб на місяць для надання допомоги сім'ям мобілізованих воїнів. Ця допомога передбачала видачу кожній сім'ї додатково до державної допомоги у літні місяці по 2 крб 50 коп. на квартиру та по 1 крб на паливо для варіння їжі, а в холодні місяці, починаючи з 1 жовтня – по 2 крб 50 коп. на оренду квартири та 2 крб 50 коп. на опалення. При цьому, квартирні гроші надавалися лише сім'ям, що проживали в найманих міських квартирах. Також за рахунок міста надавалася матеріальна допомога дітям, особливо тим, які відвідували школу, у вигляді забезпечення одягом та взуттям. У зв'язку з відсутністю достатніх коштів у міському бюджеті на піклування сімей мобілізованих воїнів, на лікування

поранених і хворих солдатів у міських лікарнях, а також на задоволення поточних потреб міста було прийнято рішення про необхідність здійснити позику на суму 50 тис. крб. У випадку задоволення урядом клопотання на отримання позики, передбачалось, що з цієї суми буде виділено 15 тис. крб на піклування сімей мобілізованих воїнів [3, арк. 323-324].

Про розміри грошової допомоги, які надавалися органами місцевого самоврядування південнобессарабських міст сім'ям мобілізованих воїнів з липня 1914 р. по березень 1915 р., дозволяють дізнатись зведені дані, які направлялися до Бессарабського губернського у земських та міських справах присутствія. Слід зазначити, що ці розміри суттєво відрізняються в різних містах. Так, Ізмаїльська міська управа повідомляла, що додаткові виплати сім'ям мобілізованих осіб з міського бюджету в цей період не проводилися. Кілійська міська управа виплатила лише 30 крб 56 коп., оскільки, як вказувалося в листі Бессарабському губернатору, серед сімей нижніх чинів та ратників ополчення, призваних на війну, майже не було тих, хто потребував допомоги. Ренійська міська управа надала лише допомогу в серпні 1914 р. 119 сім'ям у розмірі 400 крб до отримання ними державної продовольчої допомоги. У свою чергу, Болградська міська управа звітувала, що було виділено в цей період 4 357 крб 50 коп. на допомогу таким сім'ям, зазначаючи при цьому, що ці кошти є недостатніми для забезпечення їхніх потреб у зв'язку з подорожчанням продуктів першої необхідності та підвищенням цін на квартири. З міської каси Акерману було виділено на допомогу сім'ям 3 656 крб 70 коп. [4, арк. 16-50].

Важливим способом надання допомоги сім'ям мобілізованих воїнів з боку міських органів самоврядування стало створення та надання грошової підтримки благодійним товариствам. Так, в Акермані було створено Акерманський Дамський комітет допомоги сім'ям запасних нижніх чинів і поранених воїнів (далі – Дамський комітет), який з 30 липня 1914 р. розпочав збори пожертвувань. З 6 серпня цей комітет відкрив денний притулок «Ясла» для дітей мобілізованих, дружини яких займалися поденною роботою. Крім того, Дамський комітет роздавав грошову допомогу сім'ям мобілізованих воїнів у розмірі 1 крб для дружини та 50 коп. для кожного члена сім'ї (з жовтня виплати для дружин зросли до 2 крб, а з листопада – до 3 крб). У серпні 1914 р. Акерманська міська дума затвердила надання 500 крб Дамському комітету для формування фінансової комісії щодо надання допомоги сім'ям мобілізованих воїнів та пораненим солдатам. З метою посилення коштів Дамського комітету було прийнято рішення про встановлення на весь період війни додаткової плати в розмірі 5 коп. з кожного пасажирського білету на пароплавах, які здійснювали рейси між Одесою та Акерманом та по Дністру між Акерманом та Бендерами [3, арк. 325]. Станом на 1 квітня 1915 р. Дамський комітет видав грошові виплати сім'ям мобілізованих воїнів на суму 10 793 крб 70 коп. (з них – 1 500 крб передані комітету від міської управи) [4, арк. 48].

У листопаді 1914 р. Ізмаїльська комунальна рада розглянула питання щодо асигнування грошової допомоги на посилення коштів Губернського комітету з надання допомоги жертвам війни й Бессарабського відділення Комітету княгині Єлизавети Федорівни з надання допомоги сім'ям воїнів. За результатами обговорення кожен з місцевих відділень благодійних товариств отримав по 100 крб грошової допомоги [2, арк. 230]. Відповідне рішення було прийнято Акерманською міською думою в грудні 1914 р. про надання 50 крб Бессарабському відділенню Комітету княгині Єлизавети Федорівни [3, арк. 377]. У травні 1915 р. комунальна рада Ізмаїла задовольнила клопотання різних благодійних товариств на асигнування додаткових коштів, а саме: Бессарабському відділенню Комітету княгині Єлизавети Федорівни – 25 крб; місцевому відділенню Комітету княгині Тетяни Миколаївни з надання тимчасової допомоги постраждалих від воєнних дій – 15 крб; Раді Товариства «Економічне відродження Росії» – 10 крб; Романовському комітету – 25 крб [5, арк. 105]. Постійні виплати благодійним товариствам здійснювалися й Акерманською міською думою впродовж 1915 р.

Благодійна діяльність була одним з головних завдань Всеросійського союзу міст, до складу якого увійшли південнобессарабські міста: у квітні рішення про приєднання Акерману до союзу було прийнято на засіданні міської думи з оплатою членського внеску в розмірі 300 крб, а в травні відповідне рішення прийняла Ізмаїльська комунальна рада та оплатила членські внески в розмірі 100 крб [6, арк. 54; 5, арк. 105].

Одним із видів допомоги були виплати разової грошової допомоги окремим особам, зокрема міським службовцям, призваним на війну, а також збереження місць їх роботи та жалування, яке видавалося їхнім сім'ям. Наприклад, у жовтні 1914 р. Акерманська міська дума прийняла рішення про видачу повного окладу сім'ям п'ятох міських службовців, що були мобілізовані, до завершення війни [3, арк. 343]. У квітні 1915 р. Ізмаїльська комунальна рада вирішила виплатити 40 крб в якості разової грошової допомоги реєстратору міської управи М. Галюрову та зберегти за ним його оклад у розмірі 50% на час його перебування на військовій службі [5, арк. 86].

Окрема допомога надавалася сім'ям мобілізованих осіб, які займалися землеробством. Зокрема, у вересні Ренійська міська управа виділила 350 крб на придбання насіння озимої пшениці для безоплатної роздачі сім'ям мобілізованих воїнів, які потребували допомоги [4, арк. 28]. У січні 1915 р. Акерманська міська дума виділила 450 крб на обробку землі та посівні роботи 75 десятин міської землі для 25 сімей осіб, призваних до армії, з тим, щоб орендна плата на цю землю була стягнута з цих осіб лише у випадку врожаю [6, арк. 9].

Таким чином, на початковому етапі Першої світової війни органи місцевого самоврядування південнобессарабських міст надавали різноманітну допомогу сім'ям мобілізованих воїнів, основними формами якої були грошові виплати, створення благодійних товариств та грошова допомога місцевим комітетам

загальноросійських благодійних товариств, піклування про дітей мобілізованих осіб і забезпечення їх одягом та взуттям, збереження й видача жалування призваних на війну міських службовців їхнім сім'ям, а також додаткова допомога сім'ям для ведення землеробства.

Література:

1. Drozdov V. (2017). The Financial Situation of the Southern Bessarabian Cities during the Initial Period of the First World War (on Materials of the National Archives of the Republic of Moldova). *Journal of Danubian Studies and Research*. Vol. 7. №1. P. 97–108.

2. Arhiva Națională a Republicii Moldova (далі – ANRM) 3756. *Протоколи засідань Измаїльського комунального совета за 1914 год*. 300 р.

3. ANRM. F. 9. Бессарабское губернское по земским и городским делам присутствие. Inv. 1. D. 4196. *Перечень вопросов, подлежащих рассмотрению в заседании Аккерманской городской думы и журналы заседаний (15 января 1914 г. – 12 января 1915 г.)*. 460 р.

4. ANRM. F. 9. Бессарабское губернское по земским и городским делам присутствие. Inv. 1. D. 4409. *Переписка с городскими и земскими управами о представлении сведений о выданных пособий семьям воинам (23 мая – 12 июля 1915 г.)*. 53 р.

5. ANRM. F. 9. Бессарабское губернское по земским и городским делам присутствие. Inv. 1. D. 4275. *Протоколы заседаний Измаїльського комунального совета (19 января – 3 декабря 1915 г.)*. 110 р.

6. ANRM. F. 9. Бессарабское губернское по земским и городским делам присутствие. Inv. 1. D. 4282. *Протоколы заседаний Аккерманской городской думы за 1915 год. Доклады Аккерманской городской управы (17 января 1915 г. – 15 января 1916 г.)*. 369 р.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ БЛАГОДІЙНОСТІ

Олексій Запорожченко

кандидат філософських наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Благодійність є одним з найважливіших втілень духовної культури людства, в першу чергу таких її емоційно-моральних атрибутів, як співчуття, милосердя, відповідальність, турбота про ближнього, любов. Благодійність в її різних формах і такий її поширений прояв, як волонтерство в багатьох сферах життєдіяльності сучасного українського суспільства поступово стає важливим і невід'ємним соціальним інститутом і, навіть, конститується в одну з державних функцій. Так, у 2012 році був прийнятий Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні

організації», який регулює правові засади благодійної діяльності, тобто визначає суб'єктів і об'єктів благодійної діяльності, окреслює права та обов'язки благодійників, надає перелік дій, що можуть вважатися благодійницькими, а також встановлює вимоги до державного регулювання цього виду діяльності. Також цим Законом передбачається, певна відповідальність у сфері благодійної діяльності, що покладається не тільки на суб'єктів актів благодійності, а й на посадових осіб органів самоврядування та виконавчої влади певних адміністративно-територіальних утворень. Згідно з Законом про благодійну діяльність уповноважені українські державні інституції мають здійснювати постійний моніторинг процесу та стану благодійництва в країні [1, с. 4]. Однак, незважаючи на всю очевидну соціальну значимість феномену благодійності, ми бачимо певний недолік в його ґрунтовному теоретичному осмисленні, що пов'язано, в першу чергу, з суперечливим характером даного феномена, який ми і спробуємо коротко розглянути у цій статті.

Практика благодійності, як така, виникла на ранніх етапах розвитку суспільства, ще до появи організованих релігійних і державних структур. Навіть, в інстинктах вищих тварин закладені не тільки егоїзм і прагнення до самозбереження, але, також, і «протосоціальні» інстинкти допомоги іншим особинам і прагнення до своєрідної солідарності та об'єднання, що свідчить про наявність певної біологічної складової в становленні взаємодопомоги як необхідної умови для виживання всього виду серед первісного суспільства. З розвитком соціальної диференціації, соціальних і державних інститутів та розмежуванням різних функцій управління (адміністративної, господарської, правової, політичної, релігійно-культової тощо) феномен взаємодопомоги поступово закріплюється в соціокультурній практиці і трансформується в інститут благодійності. Особлива роль в цьому процесі належить релігіям (спочатку національним, а згодом і світовим), в яких турбота про хворих, жебраків, сиріт, полегшення становища принижених (тобто, всі традиційні благодійні акції) стали розглядатися як релігійно обов'язкові вчинки і додатково мотивувати формування гуманних цінностей в суспільстві. Практика благодійності була докладно описана ще в священних книгах давніх євреїв (Торі) і зараз виявляється у низці таких заповідей іудаїзму як, наприклад:

- «Не доводити жнива до кінця поля і не піднімати після жнива колоски пшениці, що впали» (Лев. 23:22) (з одного боку, це корисно для розвитку великодушності і щедрості душі, а, з іншого боку, ненав'язливий спосіб матеріальної підтримки малозабезпечених);

- «Залишати неприбраним частину винограду під час збирання врожаю» (Лев. 19:10) (також для матеріальної підтримки і розвитку власної здатності дарування);

- «Засудження скупості при запобіганні бідності в середовищі нащадків Якова» (Лев. 25: 35-36);

Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи

- «Допомагати налагодити життя рабу з числа нащадків Якова, що звільняється, за допомогою частини тих дарів якими тебе наділив твій Господь» (Втор. 15: 12-14).

- «Не давати в борг під відсотки бідним і нужденним» (Лев. 25: 35-37).

З появою християнства благодійність стала однією з форм практичного втілення милосердя, що включає не тільки співчутливе ставлення до людей, а й вимогу жертвності заради іншого. При цьому прояв милосердя по відношенню до іншого розглядається як милосердя во відношенню до самого Бога: «Прийдіть, благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу. Бо Я голодував був і ви нагодували Мене, прагнув і ви напоїли Мене, мандрівником Я був і Мене прийняли ви.

Був нагий і Мене зодягли ви, слабував і Мене ви відвідали, у в'язниці Я був і прийшли ви до Мене....Поправді кажу вам: що тільки вчинили ви одному з найменших братів Моїх цих, те Мені ви вчинили.» (Євангеліє від Матвія 25: 34-40) Послідовне милосердя, відповідно до християнської традиції, передбачає самовідданість, доброзичливість, розуміння іншої людини, співчуття їй та діяльну участь в її житті. Милосердя досягає моральної повноти, коли втілюється в діях, що спрямовані не тільки на задоволення інтересів іншого, але і на прагненні до духовного вдосконалення. Отже, милосердя має велику цінність як в особистісному, так духовному і соціальному аспектах. Новий Завіт повчав, що добрі справи треба творити таємно – їх не можна виставляти напоказ, не можна пишатися своїм милосердям – воно має бути таємним, таким, щоб «ліва твоя рука не знала, що робить права». Отже, добро повинно бути діяльним і прихованим одночасно. У християнському розумінні благодійність – це, з одного боку, вищий прояв морального обов'язку по відношенню до тих, хто беззахисний, а з іншого – вираз благочестивих помислів, що духовно ріднять і об'єднують тих, хто творить добро, і тих, хто його приймає. Так, католицька і православна церкви внесли помітний вклад у становлення культури благодійності європейців, яка, звісно, як зауважує І. Гребцова мала не лише релігійне підґрунтя: «Довгий час благодійність у всіх європейських країнах існувала як традиція, що продиктована християнським милосердям, яка за формою може бути віднесена до приватної благодійності. Важливим джерелом доброчинності з давніх часів була також народна традиція взаємодопомоги, яка ґрунтувалася не стільки на моральних і релігійних нормах, скільки на досвіді людської спільноти, закріпленому в практичному житті [4, с. 14-15].

З розвитком протестантизму зміст понять милосердя та благодійності дещо трансформується. Протестантизм виступив проти ідеалізації жебрацтва як об'єкта «добрих справ», а також проти чернецтва і монастирів, що традиційно опікувалися жебраками. Головне у благодійності вже полягає не в тому, щоб лише дати людині, яка потребує милостиню, а в тому, щоб морально змінити її, мобілізувати її власні сили на подолання несприятливих обставин. Таким чином, протестантизм

вперше звернув увагу на соціально-реабілітаційні та психотерапевтичні аспекти благодійності та соціального служіння, що стає початком культурної інституалізації благодійності та одним з важливих чинників формування культури особистості Нового часу [3].

Рівень духовно-моральної культури особистості яскраво виявляє себе не тільки в розумінні самого феномена благодійності, але в структурі мотивацій цієї діяльності, у виборі її форм і методів. В умовах домінування приватних і егоїстичних орієнтацій особистості благодіяння може приймати різні форми так званого псевдо-благодіяння. Г. Бутирін виділяє такі його види:

- гедоністично-утилітарний, коли благодійні вчинки чинять лише із власного задоволення і вигоди;
- розумно-егоїстичний, коли саме виконання вимоги суспільної моралі розглядається як засіб задоволення особистого інтересу;
- апробативний, коли метою вчинку є громадська думка саме по собі [2, с. 227].

Соціокультурна практика благодійності породжує і інші проблеми, що не мають однозначного рішення в історії культури і соціальної практики. Наприклад, складно визначити, що повинно бути предметом милосердя - об'єктивне благо іншої людини або її думка про власне благо (її суб'єктивне розуміння власного блага); власна готовність надати благодіяння або бажання іншого прийняти його; яка міра допустимого або прийняттого благодіяння. Особливо актуальною проблема ефективності соціальної допомоги та розподілу благодійних коштів постає в Новий і Новітній час, коли процеси індустріалізації, а потім і модернізації призвели до збільшення числа знедолених і до неможливості забезпечення їм допомоги традиційними методами. Коли благодійність перестала носити переважно приватно-індивідуальний характер (від особи до особи), а її основна соціокультурна практика набула суспільно-організованих форм, нові реалії благодійності породили проблему обґрунтування її економічної доцільності та завдання осмислення її кардинальних соціальних наслідків. Загострилося питання про справедливість і доцільність благодійної діяльності як такої.

Безперечно, що благодійність необхідна нужденним і повинна сприяти тому, щоб їх кількість скорочувалася. Але, з іншого боку, благодійністю провокуються очікування і надії на допомогу, формується стійке звикання до неї. Відзначимо, що подібні міркування ми зустрічаємо і у віровченнях впливових релігій. Так, в іудаїзмі вважається ганебними бездумна і марнотратна роздача коштів, оскільки допомога не повинна стимулювати лінь і неробство. Усі прохання про допомогу необхідно перевіряти, хоча при цьому забороняється докоряти бідняка милостинею. Кращою формою благодійності вважається надання можливості нужденному самому заробити собі на життя. В ісламі також заклики до милосердя (благодійності) поєднуються з рішучою боротьбою проти жебрацтва і утриманства, зі спонуканням прагнення до самозабезпечення, підтримці волі до подолання

труднощів. Отже, саме благодійна діяльність, організована як професійна і широкомасштабна, породжує верстви населення, які не здатні, не вміють і не бажають дбати про себе і приречені на утриманство. Вельми обгрунтованою, в такому випадку, буде позиція, згідно з якою допомога повинна будуватися так, щоб сприяти стимулюванню власної діяльності, а не неробству, тобто зовнішня допомога не повинна замінити необхідність самодопомоги. В даному випадку мова йде про тверезий прагматичний розрахунок: благодійні акції не повинні порушувати рівновагу обміну, знижувати цінність праці і сприяти неробству знедолених.

Саме тому відомий американський підприємець Г. Форд у свій час виступив з переконливою проповіддю про згубну для американської нації орієнтації на вирішення проблем за рахунок благодійних подачок замість виховання «духу самовпевненості», активної життєвої позиції. Він, навіть, був критичний щодо банківських кредитів: «Насправді, за певних обставин гроші є ворогом позитивних змін. Не один підприємець дякував долі, яка загнала його у вузькі рамки й показала, що найкращим капіталом є власні мізки, а не кредити з банку. Позики за певних обставин подібні на випивку, до якої вдається пияк, щоб похмелитися. Це не матиме того ефекту, на який він очікує. Це не дає очікуваного ефекту, натомість ще більше все ускладнює» [5]. Щодо благодійності Г. Форд писав, що, по-перше, в тому, що носить назву «благодійність», дуже мало справжнього співчуття і зацікавленості що йдуть від щирого серця. По-друге, нікому не подобається бути вимушеним отримувати милостиню. Тому благодійність ніколи ще не дозволяла вирішити завдання на скільки-небудь тривалий термін. Г. Форд був переконаний в тому, що філантропія, не дивлячись на благородні мотиви, не виховує необхідної для справи самовпевненості. У добре організованій промисловості завжди знайдуться робочі місця для калік, кривих та сліпих. Запорука процвітання нації - в подоланні страху, пасивності, набутті сили духу [5].

У зв'язку з цим досить помітна орієнтація ліберально-демократичної частини суспільства розглядати благодійність як основну і практично єдину форму соціальної відповідальності видається сумнівною парадигмою розвитку національної економіки та руху до соціального прогресу. У соціально-психологічному аспекті благодійність буде ефективною тоді, коли особистість зможе отримати можливість самореалізації. Звичайно, в суспільстві завжди були і залишаться люди, які з тих чи інших причин не зможуть відмовитися від «соціальних дарів», як з боку держави, так і з боку приватних осіб. Однак привчання значної маси людей до «милостині» знищує мотивацію до самореалізації в активній соціальній діяльності, самовдосконаленні і духовному зростанні. Життєву перспективу втрачає не тільки конкретний індивід, а й суспільство в цілому. У різні періоди історії цю закономірність відзначали і теоретики-мислителі, і практики. Крім того, благодійність зумовлює появу певних груп (наприклад, деякі волонтерські організації), які існують саме за рахунок

організації допомоги бідним, хворим, біженцям тощо. Неявна зацікавленість в збереженні бідності і тих, хто потребує допомоги виявляється складовою частиною їх професійної мотивації. Отже, така благодійність, що вирішує одні поточні завдання, породжує інші, більш серйозні, оскільки ті, хто живуть за рахунок допомоги в будь-якому випадку виявляються приниженими, а почуття залежності породжує роздратування, злість, стає джерелом додаткової соціальної напруги.

Для осіб з високим ступенем прагнення до змін навколишньої дійсності основним мотивом стає реалізація власних здібностей в пізнанні світу і творчості. У зв'язку з цим слід зазначити, що інтерес і прихильність до благодійної діяльності також можна розглядати як прагнення до самовираження і творчості, духовного самовдосконалення, пошуку внутрішньої і зовнішньої гармонії з самим собою і світом. Благодійність безпосередньо пов'язана з такими особистісними категоріями моральної свідомості, як почуття соціальної відповідальності, совість і гідність. Оскільки благодійність як соціальний феномен займає проміжне положення між соціальною роботою і неформальними проявами допомоги і підтримки, вона закономірно несе в собі їхні риси. З огляду на це з поняттям благодійність, на наш погляд, слід співвідносити добровільну безкорисливу цілеспрямовану організовану діяльність юридичних і фізичних осіб по наданню матеріальної, соціальної та іншої допомоги або підтримки певних осіб, груп, організацій. Найважливішими соціокультурними функціями феномена благодійності є, по-перше, соціальна функція, що полягає у сприянні соціальній стабільності за допомогою посилення в суспільстві солідарності, стимулювання освіти, виховання і формування гуманітарних цінностей і почуттів, сприяння співробітництву світської і релігійної громадськості тощо. По-друге, економічна функція, що полягає у забезпеченні гідного існування тих груп громадян, які в силу об'єктивних особливостей і життєвих ситуацій не здатні самостійно подбати про себе. По-третє, соціально-психологічна функція, що полягає у зниженні соціальної напруженості шляхом певного вирівнювання рівня життя і підтримки тих самих знедолених верств населення, які з об'єктивних обставин не можуть адаптуватися до нових умов. В даному сенсі феномен благодійності виявляє істотну актуалізацію і відображає один з найбільш реальних і сучасних способів вирішення нагальних соціальних проблем.

Література:

1. Берестецька О. (2019). Благодійність як інструмент впливу громадян на стан соціуму. *Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 82 с.
2. Бутырин Г. (2002). Человек и современный мир. М.: Инфра-М. 458 с.
3. Вебер Макс. (1994). Протестантська етика і дух капіталізму. К.: Основи. 261 с. URL: <http://litopys.org.ua/weber/wbr.htm>

4. Гребцова І. (2019). Становлення благодійного руху в Новоросійському краї: форми і напрямки добродійної діяльності. *Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 82 с.

5. Форд Г. (2015) *Моє життя та робота*. К.:Наш Формат. 384 с.
[https://shron1.chtyvo.org.ua/Ford_Henry/Moie_zhyttia_ta_robota.pdf?](https://shron1.chtyvo.org.ua/Ford_Henry/Moie_zhyttia_ta_robota.pdf)

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «КАРІТАС УКРАЇНИ»

Алла Заруцька

*студентка II курсу факультету соціальних наук
Національний університет «Запорізька політехніка»
Науковий керівник – к.і.н. Балухтіна О.М.*

Головною метою соціальної роботи є сприяння нормалізації умов життя людини, задоволенню її соціальних потреб, узгодженню потреб особи і суспільства. Але державна система соціального захисту в достатній мірі не може надавати послуги вразливим верствам населення. У зв'язку з цим, в світі вже давно створені благодійні організації та фонди, які спрямовують свої сили на боротьбу з певними проблемами та допомогу конкретним людям. В нашій країні вони діють відповідно Закону України від 5 липня 2012 р. «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Благодійна діяльність – це добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням набувача благодійної допомоги. Відповідно, благодійна організація – це юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом як основну мету її діяльності [4].

«Карітас» (в перекладі з латинської – «любов і співчуття») – одна з найбільших міжнародних мереж благодійних організацій католицької церкви у світі. Благодійний фонд «Карітас України» неодноразово ставав переможцем національних конкурсів «Благодійник року» та «Благодійна Україна». П'ять років поспіль він є лідером Національного рейтингу благодійників України, а в січні 2019 р., на основі відкритого громадського обговорення отримав Почесну відзнаку ім. Богдана і Варвари Ханенків. Дана публікація присвячена аналізу роботи українських благодійних фондів та напрямків їх діяльності на прикладі благодійної організації Української Греко-Католицької Церкви «Карітас».

Організація заснована Л. Вертманом в 1897 р. у Німеччині. У 20 столітті Папа Павло VI заклав основи міжнародної мережі, яка офіційно діє з 1954 р. як «Карітас Інтернаціоналіс» [3]. З ініціативи відроджених місцевих греко-

Благодійність у сучасному світі: витoki, проблеми, перспективи

католицьких громад у 1992 р. вже у незалежній Україні почали виникати перші регіональні організації «Карітас», які з початку займалися в основному лише розподілом гуманітарної допомоги. Потреба в розширенні діяльності привела до офіційної реєстрації Міжнародного благодійного фонду «Карітас України» 11 січня 1999 р. На сьогодні існує 20 регіональних організацій у 15 областях нашої держави, в яких зайнято понад 1 000 співробітників та волонтерів.

Робота української філії сфокусована на шести основних напрямках: допомога дітям, молоді та сім'ям, які перебувають у кризі; охорона здоров'я; допомога людям з особливими потребами; соціальні проблеми міграції; допомога в надзвичайних ситуаціях; розбудова громад. Розглянемо їх детальніше.

З 15 червня по 1 вересня вже два десятиліття організація проводить традиційну всеукраїнську благодійну акцію «Шкільний портфелік», мета якої не лише зібрати кошти, аби забезпечити дітей із багатодітних та кризових сімей всім необхідним до початку навчального року, але й створити атмосферу свята, дати їм відчуття підтримки небайдужих людей. Все це робиться зусиллями приватних осіб, бізнес-структур, церковних спільнот та міжнародних благодійників. На допомогу дітям та молоді у 2018 р. було витрачено більше 1 млн євро. Більше 15 років поспіль проводиться інша щорічна всеукраїнська благодійна акція – «Різдвяна свічка». Її ідея полягає в наступному: розповсюдження благодійних свічок, які декорують люди з інвалідністю для збору коштів на допомогу дітям-сиротам та малюкам з сімей, які опинилися в кризі. Це допомагає згуртувати велику кількість людей різного віку, статі, соціального статусу та матеріального становища навколо спільної справи. Акція 2019 р. запалила майже 124 тис. свічок. Виручені кошти направлені на оздоровлення дітей з родин, які опинилися у скруті.

На охорону здоров'я у 2018 р. з коштів фонду було витрачено більше 866 тис. євро. Допомогу отримало 1706 бенефіціарів у 14 населених пунктах України, включаючи зону конфлікту [3]. У зв'язку з пандемією COVID-19 запущено декілька проєктів, що допомагають стримувати розповсюдження вірусу. Так, разом з компанією Procter&Gamble «Піклування в кожен дім» у жовтні-листопаді 2020 р. здійснювалася безпрецедентна допомога медичним закладам та соціальним установам по всій Україні.

«Карітас України» у співпраці з програмою «U-LEAD з Європою» розпочав проєкт «Підтримка об'єднаних територіальних громад у боротьбі з пандемією COVID-19», який передбачає надання допомоги 936 сільським та селищним, а також ОТГ невеликих міст. Кожна з цих громад отримає дві «Скриньки здоров'я громади», що міститимуть засоби індивідуального захисту та предмети першої необхідності для роботи працівників галузі охорони здоров'я. Дана програма фінансується спільно з Європейським Союзом та робить суттєвий внесок у створення багаторівневої системи управління, яка є прозорою, підзвітною та реагує на потреби громадян [3].

Разом з агентством маркетингових сервісів Navas Engage для безпритульних осіб у квітні 2020 р. був запущений благодійний музичний флешмоб на платформі Facebook та в прямому ефірі Громадського ТБ, в якому взяли участь відомі українські співаки. всі зібрані кошти розподілили між 12 центрами, де є безкоштовні їдальні для безпритульних. Окрім цього, фонд придбав для них ліки та необхідні предмети захисту – маски та санітайзери.

Найбільш вразливою верствою населення є люди з обмеженими фізичними можливостями, допомога яким надається в мережі соціальних центрів «Карітас України». Метою роботи центрів є надання психосоціальної підтримки та допомоги в подоланні соціальної ізоляції, адаптації до життя в громадах, покращення самовпевненості та самостійності підопічних, розвиток творчої та освітньої самоактуалізації, отримання нових життєво необхідних навичок. На сьогодні існує 8 спеціалізованих соціальних центрів для молоді з особливими потребами у Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях, послугами яких вже скористалися більше 280 людей [1, 2]. В програмну діяльність залучаються вихованці державних спеціалізованих закладів для осіб з особливими потребами, ведеться активна співпраця з регіональними вищими навчальними закладами. Фонд планує розширення мережі цих центрів. В цілому, на допомогу людям з інвалідністю, згідно зі звітності за 2018 р. витрачено 78 713 євро.

Фонд надає можливість отримати дуальну освіту за спеціальністю «Фахівець у сфері медичного догляду» в Німеччині, що дасть змогу студентам стати спеціалістами безпосередньо в процесі навчання. Відмінність дуальної освіти від академічної полягає в тому, що теоретична частина проходить на базі освітнього закладу, а практична частина здійснюється на робочих місцях в установах та організаціях.

У 2018 р. фонд завершив реалізацію акції «Папа для України», яка стала надзвичайним виявом солідарності католиків всього світу. В 44 населених пунктах допомогу отримали майже 17 000 людей, які опинились у надзвичайно складних життєвих обставинах [3].

Розглянемо програми окремих філій. Так, у 2017 р. Благодійний фонд «Карітас Одеса УГКЦ» визнано переможцем конкурсу соціальних проектів у номінації «Профілактика СНІДу, ВІЛ-інфекції та наркоманії у м. Одесі».

Регіональні центри «Карітас» реалізують програми домашньої опіки, в яких, окрім технологічності та порядку, важливим є збереження «природності» оточення в середині спеціалізованих закладів опіки: персонал не носить уніформу, інтер'єри наближені до епохи молодості літніх людей, до оформлення залучаються молоді митці.

Серйозною проблемою не лише для нашої держави, а й для всього світу є торгівля людьми. В рамках реалізації проекту «Запобігання нелегальної трудової міграції та торгівлі людьми у Львівській області», що підтримується Посольством США в Україні. Відбуваються тренінги для молоді, метою яких є дати змогу

учасникам краще ознайомитись з явищем торгівлі людьми та нелегальної трудової міграції, з тим, як розпізнавати небезпеку, як правильно виїжджати за кордон та як допомогти собі у складних ситуаціях за кордоном [1]. Подібні тренінги проводяться також в інших регіональних філіях фонду по всій Україні.

З квітня 2014 р. «Карітас України» надає гуманітарну допомогу постраждалим від воєнних дій на сході України, охопивши різноманітними програмами понад 500 тис. потребуючих – переселенців та жителів зони конфлікту. Фонд проводить програму реабілітації ветеранів війни та їх родин. Вона здійснюється за підтримки «Союзу Українських Організацій в Австралії» в тісній кооперації з Міністерством у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Географія проєкту охоплює всю країну. Допомога надається ветеранам АТО/ООС, в першу чергу тим, що мають поранення та інвалідність, а також членам їхніх сімей. Пріоритет за тими рішеннями, які забезпечать довготривалий ефект та додадуть ветерану впевненості та оптимізму в майбутньому. Серед основних видів допомоги: медична, юридична, соціальна, психологічна, професійна перекваліфікація, допомога дітям.

Робота з дітьми регіону організована у формі позашкільних заходів дозвілля для дітей шкільного віку, а також додаткових заходів дозвілля та розвитку для дітей дошкільного віку на базі просторів, дружніх до дітей та їх батьків, які були створені на базі шкіл у 17 селах та містах на лінії зіткнення в Донецької та Луганській областях.

Проєкт фонду під назвою «Забезпечення базових потреб особливо вразливих людей, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні, 2018–2019 рр.» реалізовувався за підтримки МЗС Німеччини. Напрямки його реалізації: придбання товарів для забезпечення основних потреб (регулярні гранти); допомога на лікування (медичні гранти/ваучери); забезпечення потреб в продуктах харчування (набори) та матеріалах для опалення (брикети); соціальна реабілітація. За підсумками 2018 р. гуманітарну допомогу отримало 25 795 бенефіціарів Луганської та Донецької областей, всього витрачено більше 3 млн євро [3].

У 2020 р. «Карітас» надав допомогу постраждалим від найбільшої в Україні повені на Прикарпатті та Буковині. 25 червня 2020 р. «Карітас Коломия» спільно з духовенством Коломийської єпархії УГКЦ почали проводити збір пожертв по парафіях, організували соціальну допомогу, залучили до неї молодь, християнські спільноти та семінаристів. Станом на 01 липня, філія фонду роздала 450 продуктових наборів, миючі засоби, предмети гігієни, більш ніж 4 000 л. питної води та 5 повних вантажних мікроавтобусів вживаного одягу. «Карітас Тернопіль» спільно з Тернопільсько-Зборівською архиєпархією УГКЦ долучилися до надання допомоги постраждалим. 1 липня гуманітарний вантаж з питною водою соціального підприємства «Агроком», компанії «Євро Вода», йогуртами Молокія, одягом, засобами гігієни Procter&Gamble та продуктами вирушив до потерпілих від повені. В середині червня «Карітас України» отримав понад 20 тон продукції від

компанії Procter&Gamble в межах спільної програми «Піклування в кожен дім», частина якої була направлена до власних філій в західній частині України в якості допомоги постраждалим [3].

У зв'язку з реформою децентралізації в нашій державі, «Карітас України» розробив проєкт «Зміцнення місцевої самоорганізації та соціальної згуртованості громад у Східному та Південному регіонах України», мета якого – посилення процесу інтеграції, зміцнення самопомоги осіб, які постраждали внаслідок воєнного конфлікту. Проєкт стартував у травні 2018 р. і триватиме до квітня 2021 р. Основні завдання: надання психосоціальних консультацій окремим особам та групам; організація тренінгів з ненасильницького спілкування та медіації для клієнтів соціальної роботи; організація тижневих візитів сімей зі сходу України в західний регіон і навпаки; надання консультацій та забезпечення роботи веб-сайту щодо працевлаштування; проведення регулярних зустрічей, вебінарів з роботодавцями, успішними підприємцями, представниками державних установ; забезпечення сесій бізнес-шкіл для навчання підприємництва; проведення інформаційних заходів з залучення активних місцевих людей та груп, пов'язаних із самоорганізованими групами за інтересами або соціальними / культурними клубами; розвиток потенціалу активістів місцевих громад та самоорганізованих груп (забезпечення наявності простору, технічної та матеріальної підтримки громадських активістів та груп, проведення навчальних семінарів для місцевих громад та груп, проведення презентацій щодо методології для місцевих громад та груп); надання субгрантів для соціальних центрів у східному регіоні [3].

На всі проєкти, організовані «Карітас України», окрім приватних пожертв, гроші надходять з ООН, посольств Японії, Швейцарії, «Карітас Німеччини», Данії, Іспанії, Польщі тощо. Усього за звітами 2018 р. отримано 8 476 595 євро, витрачено – 8 892 955 євро. Тобто, не дивлячись на досить довгий перелік джерел фінансування, за рік витрати фонду можуть перевищувати надходження. Тому можемо припускати, що частина планів може бути відтермінована до їх повної реалізації.

Підсумовуючи, зазначимо, що «Карітас України» досить успішно займається розробкою та впровадженням національних програм для забезпечення соціальної допомоги та підтримки найбільш потребуючого населення України незалежно від національної приналежності чи віросповідання. Волонтери організації не концентруються на одній чи двох суспільних проблемах, а беруть до уваги їх сукупність, послідовність і потенційні наслідки. Фонд провадить ефективну та практичну соціальну і матеріальну допомогу, а також активну просвітницьку діяльність. Безперервно ведеться обмін досвідом з міжнародною мережею «Карітас». Маємо надію, що кількість українських філій буде збільшено. Хоча вже сьогодні зрозуміло, що «Карітас України» стабільно розвивається та має високий потенціал для допомоги нашим громадянам.

Література:

1. Благодійний фонд «Карітас – Львів УГКЦ». URL : <http://caritas-lviv.org/> (дата звернення 29.11.2020).
2. Благодійний фонд «Карітас СДЄ УГКЦ». URL : <https://caritas-sde.org/> (дата звернення 29.11.2020).
3. Благодійний фонд «Карітас України». URL : <http://caritas.ua/karitas-v-ukraїni/> (дата звернення 29.11.2020).
4. Закон України від 5 липня 2012 р. «Про благодійну діяльність та благодійні організації». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення 29.11.2020).

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧОМУ МІСЬКОМУ НАСЕЛЕННЮ ІЗМАЇЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР

Олексій Ільїн

аспірант

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – доц. Дроздов В. В.

Радянська Ізмаїльська область почалася у 1944 р. В ході утвердження радянського ладу значні зміни відбулися в культурній, економічній та політичній сферах життя. Важливою частиною цих змін була колективізація сільського господарства та утвердження колгоспного ладу. Така економічна політика разом з повоєнною розрухою та посухою стали головними факторами, які викликали голод 1946-1947 рр. Враховуючи особливості радянської економічної системи, населення не мало можливості купити додаткові харчі в інших регіонах країни, а політичні мотиви зумовили відмову СРСР від зарубіжної допомоги. Значною в цих умовах була роль держави, яка забезпечувала організацію харчування населення як за картками, так і в формі безпосередньої допомоги голодуючим. При цьому роль держави є суперечною: саме радянська влада зіграла певну роль в організації голоду, одночасно державні інституції доклали певні зусилля для його подолання. Актуальність теми підвищує також необхідність розкриття ролі держави в організації та подолання голоду в умовах розпочатої в Україні декомунізації.

Дослідження голоду в Ізмаїльській області розпочалися у радянський період. Проблема допомоги голодуючим дітям Ізмаїльської області стала предметом наукової уваги А. Д. Бачинського [17, с. 132-133].

Значно розширилося коло досліджень голоду після розпаду СРСР. Ґрунтовно розкрив державну допомогу голодуючим у Росії, Україні та Молдавії російський історик В. Зима. Дослідник прийшов до висновку, що запізнена та неефективна допомога голодуючим з боку держави була однією з причин поширення голоду [12, с. 127-144, 153]. Молдовський історик І. Кашу вивчав питання допомоги з боку

держави голодуючому населенню МРСР. Він відзначав, що ця допомога була запізнілою, розподілена з чисельними порушеннями та часто не доходила до населення [22, с. 220, 228, 254-255]. Українські дослідники в цілому дійшли висновку, що допомога голодуючим здійснювалася із постійними запізненнями та у недостатньому обсязі [18, с. 120; 19, с. 12; 24, с. 63; 26, с. 344].

В цілому, сучасні українські дослідники активно вивчають голод в Ізмаїльській області. Цією проблемою займалися такі дослідники, як В. Гордієнко та Г. Гордієнко [20, с. 72-80], Ю. М. Тельпис [25, с. 12-16], а також А. І. Кіссе [23, с. 288]. Низка аспектів повоєнного розвитку Південної Бессарабії була висвітлена на конференції, присвяченій голоду 1946-1947 рр., яка відбулася у травні 2017 р. в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті.

Метою дослідження є вивчення організації допомоги голодуючому населенню Ізмаїльської області, зокрема – дітям, дорослим та номенклатурі, розкрити форми цієї допомоги та її ефективність.

Встановлення радянської влади в Ізмаїльській області призвело до значних змін у повсякденному житті населення. Зокрема, змінилися форми організації харчування міського населення. На відміну від попереднього періоду, у повоєнні роки у міського населення було чотири основні джерела харчування: нормоване постачання, державна торгівля, базари та індивідуальна торгівля, а також власне господарство. У період голоду відбулося скорочення основних джерел постачання населення продовольством. Так, населення вже не могло прогодувати себе за допомогою власних господарств та власної праці. Крім того, обмеженою була й торгівля. 3 липня 1946 р. Ізмаїльський облвиконком уклав рішення щодо заборони колгоспникам, колгоспам та одноосібним господарствам Ізмаїльської області продавати та обмінювати зерно або хліб до виконання плану здачі зерна державі з урожаю 1946 р. [3, арк. 18-19].

Ніякої допомоги голодуючому населенню восени 1946 р. організовано не було. Певна увага приділялася організації харчування школярів. З 1 вересня 1946 р. всі школярі отримували щоденно 100 г хлібу та солодкий чай, в містах та районах були організовані столові та буфети з гарячими сніданками [16, арк. 153]. У зв'язку з посухою в області ще у вересні 1946 р. місцеве керівництво просило у РМ УРСР та ЦК КП(б)У надати допомогу дітям області. Станом на листопад 1946 р. для харчування дітей шкільного віку області були виділені харчі з фондів УНРРА [16, арк. 153-154]. Проте ці товари були завезені до області лише у грудні 1946 р. [15, арк. 20].

Поширення смертності в Ізмаїльській області почалося у жовтні 1946 р., у зв'язку з чим на обласному рівні почалося затвердження контингенту осіб на обов'язкове постачання хлібом. Контингент на нормоване державне постачання майже не змінювався та не охоплював всього населення області. Державне постачання за картками відбувалося в Ізмаїльській області з листопаду 1946 р. до жовтня 1947 р. Так, у листопаді 1946 р. на державному постачанні хлібом за

Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи

картками знаходилося 69 900 осіб у містах, 12 900 осіб у селах, 1 140 осіб у дитячих будинках, будинках немовлят та будинку інвалідів, всього – 83 940 У жовтні 1947 р. на державному постачанні хлібом за картками знаходилося 78 300 осіб у містах, 17 700 осіб у селах, 12 678 контингенту у дитячих будинках, будинках немовлят та будинку інвалідів, всього – 10 8678 [4, арк. 1; 5, арк. 158; 6, арк. 299; 7, арк. 264; 8, арк. 13; 9, арк. 58; 10, арк. 353; 11, арк. 44; 12, арк. 292; 13, арк. 325; 14, арк. 201].

Реальна допомога населенню з боку держави почала надаватися лише з січня 1947 р. та охоплювала 3 великі групи: дітей, особливо потребуючих дорослих та номенклатуру.

Організована допомога голодуючим дітям почалася лише після того, як 4 грудня 1946 р. Рада міністрів УРСР затвердила постанову № 2018-123 про надання допомоги дітям південних областей України. Відповідно до цієї постанови було затверджено контингент дітей, які повинні були отримувати державну допомогу, у кількості 55 тисяч осіб [16, арк. 140, 154]. В цілому, у грудні 1946 р. – січні 1947 р. всі діти шкільного віку, всього 69 тисяч осіб, отримували 100 г хліба та 20 г цукру або 40 г інших солодоців на день. Харчування дітей у грудні 1946 р. – першій половині січня 1947 р. здійснювалося за рахунок завезеної допомоги від УННРА, яку було виділено ще в листопаді [15, арк. 19-23]. В організації виконання цих постанов існували значні недоліки. По-перше, продовольство почало завозитися до області лише 5-10 січня 1947 р. По-друге, продовольство було завезене не на ті залізничні станції, мережа харчових пунктів була розгорнута зі значними затримками. По-третє, виділені продукти були завезені не повністю [15, арк. 19-23].

8 березня 1947 р. Облвиконком уклав рішення «Про додаткові заходи щодо надання допомоги харчуванням населенню» відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР № 217-16 від 26 лютого 1947 р. В області було додатково організоване харчування для 40 тисяч осіб, а саме для 13 000 школярів, 5 700 дошкільників, 6 300 дітей ясельного віку та 15 000 осіб дорослого віку. Отже, згідно з постановою від 4 грудня 1946 р. додаткове харчування було організоване для 55 тисяч дітей, а відповідно до постанови від 26 лютого 1947 р. – для 40 тисяч дітей та дорослих.

На виконання цих постанов з центру до області завозилася значна кількість продовольства, проте поступило воно до області в неповному обсязі: для 55 тисяч дітей не було завезено 13 т жирів та 24 т консервованих овочів; для 40 тисяч дітей – 20 т консервованих овочів, 122 т пульпи, 400 т свіжої картоплі; для особливо нужденного дорослого населення – 323 т крупи (продзерно), 18,6 т жирів, 44 т консервованих овочів, 122 т пульпи, 1 375 свіжій картоплі, 298 т м'яса [16, арк. 141-142].

Допомога дорослому населенню, на відміну від допомоги дітям, здійснювалася в набагато меншому обсязі. Організована допомога дорослим в Ізмаїльській області почалася лише після затвердження постанови від 4 грудня

1946 р. Відзначимо, що допомогу отримувало не все доросле населення, а лише ті, хто був віднесений до категорії «особливо нужденні». Відповідно до цієї постанови, на початку січня 1947 р. в області вже було організовано 195 харчувальних пунктів, у яких харчувалося 87 тисяч дорослих. Надалі контингент дорослих, які отримували додаткове харчування збільшився. Згідно з постановою Ради Міністрів УРСР та ЦК КП(б)У від 22 березня 1947 р. та від 1 квітня 1947 р., контингент мережі столових споживчої кооперації мав бути збільшеним до 193 тисяч осіб, а порція хліба – до 200 г. на особу. Проте у зв'язку з тим, що до області не було завезено муки, контингент був збільшений лише до 163 тисяч осіб, а порція хліба – на 150 г на день. Пік державної допомоги дорослим припадає на квітень-травень 1947 р., коли допомогу отримувало 148 тисяч дорослих. У червні відбулося зменшення кількості осіб, які харчувалися безкоштовно, до 138 тисяч. На 2 тисячі була зменшена кількість школярів та дошкільнят, на 3 тисяч – ясельників. Обід на одну особу мав коштувати не більше 2 рублі, проте у травні обід коштував більше 4 рублів. Це призвело до зменшення контингенту на безкоштовне харчування та відповідно зменшення контингенту дорослого населення, яке отримувало допомогу.

Оцінити ефективність державної допомоги населенню можливо за допомогою зіставлення демографічних показників та обсягів державної допомоги населенню. Як видно з таблиці 5, голод в Ізмаїльській області почався у листопаді 1946 р., коли стали збільшуватися показники смертності та знижуватися показники народжуваності. У серпень абсолютні показники приросту міського населення склали 207 осіб, вересень – 225 осіб, жовтень – 155 осіб, листопад – 63 осіб, грудень він став від'ємним і склав – 106 осіб, січень – 273 осіб, лютому – 473 осіб, березні – 753 осіб, квітні – 490 осіб, травні – 315 осіб, червень – 302 осіб, липні – 372 осіб, серпні – 311 осіб, вересні – 185 осіб, жовтні – 75, листопаді – 63, грудні – 75 [1, арк. 4; 2, арк. 32]. Починаючи з грудня 1946 р., абсолютний приріст населення став від'ємним і поступово знизився, сягнувши – 753 особи на місяць у березні 1947 р. При цьому державна допомога особливо потребуючому дорослому міському населенню почала надаватися з січня 1947 р., а школярам – з грудня 1946 р. Покращилася ситуація лише з вересня 1947 р., після нового врожаю. В цей час показники абсолютного приросту стали вищими, ніж – 100 осіб на місяць, а в цілому позитивним абсолютний приріст населення став лише у 1948 р.

Суттєве збільшення смертності почалося у жовтні 1946 р., тоді ж місцева влада зробила перші кроки з допомоги дітям, а саме – просила центр збільшити поставки продовольства до області для забезпечення шкіл. В цей же період почалося затвердження на обласному рівні певного контингенту осіб на обов'язкове постачання хлібом, в основному міського населення, причому – не всього. Ніякої іншої допомоги в цей період міському населенню не надавалося, крім того, не створювалося ніяких резервів всередині області для забезпечення населення. Від'ємним абсолютний приріст населення став у грудні 1947 р., цього ж

місяця до області за вказівкою з центру було вперше надіслано допомогу. Проте в недостатньому та не повному обсязі і зі значними затримками. Можливо простежити кореляцію між обсягом державної допомоги та смертністю. Так, пік смертності у містах припадає на січень-березень 1947 р., коли державну допомогу отримувало всього 95 тисяч дорослих, 30 тисяч школярів, 12 тисяч дошкільнят та 10 тисяч ясельників. В травні-червні 1947 р. кількість осіб, які отримували державну допомогу, суттєво збільшилася, одночасно відбулося скорочення смертності. В липні 1947 р. контингент на безкоштовну державну допомогу зменшився, а смертність – збільшилася. Суттєве зменшення смертності почалося лише у серпні-вересні 1947 р., після нового врожаю.

Отже, допомога голодуючому населенню Ізмаїльської області з боку держави не була ефективною та достатньою в умовах голоду. Початок голоду приходиться на кінець осені 1946 р., тим не менш, в цей період ніякої допомоги місцевому населенню не надавалось. Пік голоду приходиться на першу половину 1947 р., в цей же період починається допомога особливо голодуючому населенню області. Найбільший обсяг допомоги припадає на травень та червень 1947 р., в ці ж місяці абсолютна кількість смертей була найменшою в 1 половині 1947 р. Проте в подальшому обсяги допомоги скорочуються, внаслідок чого смертність знову зростає. Зменшення кількості померлих починається лише після нового врожаю. Таким чином, не ефективна, не своєчасна та не повна державна допомога була однією з причин голоду 1946-1947 рр. та значних людських втрат.

Література:

1. ДАОО, ф. Р-7729, оп. 1, спр. 20, 45 арк.
2. КУІА, ф. Р-424, оп. 1, спр. 921, 33 арк.
3. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 77, 76 арк.
4. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 112, 241 арк.
5. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 113, 194 арк.
6. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 114, 330 арк.
7. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 148, 313 арк.
8. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 150, 323 арк.
9. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 153, 505 арк.
10. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 154, 349 арк.
11. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 157, 323 арк.
12. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 158, 283 арк.
13. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 159, 359 арк.
14. КУІА, ф. Р-470, оп. 1, спр. 162, 444 арк.
15. ЦДАГО, ф. 1, оп. 46, спр. 1562, 247 арк.
16. ЦДАГО, ф. 1, оп. 46, спр. 2319, 194 арк.

17. Бачинский А. (1984). В семье советской. Социалистическое строительство в приднубайских землях Украинской ССР. Киев-Одесса: Головное изд-во объединения Вища школа. 172 с.
18. Веселова О. (2006). Післявоєнна трагедія: голод 1946-1947 рр. в Україні. УІЖ. 6. С. 98-124.
19. Волков И. Засуха, голод 1946-1947 годов. *История СССР*. 4. 1991. С. 3-19.
20. Гордієнко В., Гордієнко Г. (2018). Діти в Ізмаїльській області під час голоду 1946-1947 рр. *Емінак*. 2(1). С. 72-80.
21. Зима В. (1996). Голод в СССР 1946-1947 годов: Происхождение и последствия. М.: Институт Российской истории РАН. 265 с.
22. Кашу И. (2014). Голод 1946-1947 гг. в Молдавской ССР: причины и последствия. *З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ*. С. 211-256.
23. Кіссе А. (2006). Відродження болгар України. Нариси. Одеса: Optimum, 288 с.
24. Ковпак Л. (2008). Голод 1946-1947 рр. в Україні: влада і людина. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст.* С. 57-64.
25. Тельпис Ю. (2000). Голод 1946-1947 годов в Приднубайском крае. *Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту*. С. 1-16.
26. Шаповал Ю. (2007). Голод 1946-1947 років в Росії та в Україні: потреба порівняльного аналізу. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр.* 6(1). С. 337-349.

**БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ
КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ БЕССАРАБІЇ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

Олександр Михайлов

кандидат історичних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Зростання в сучасних умовах різних форм благодійної діяльності, матеріальної допомоги, беззаперечно, потребує залучення історичного досвіду. В цьому контексті звертається вага дослідників на пореформений період, коли благодійність стала сприйматися як «прояв співчуття до ближнього і моральний обов'язок заможного поспішати на допомогу тому, хто потребує допомоги». Важливою рисою того часу стала розгалужена система кредиту, яка також сприяла розвитку добродійності.

Мета даної тези – на основі архівних даних та наукових розвідок розкрити рівень благодійної діяльності представників кредитно-банківської системи Бессарабської губернії у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Варто зауважити, що найбільш підприємливі фінансисти-вкладники Бессарабії могли накопичувати величезні суми на дивідендах і використовувати надлишки по відсоткам на пожертвування та матеріальну допомогу нужденним. В розрізі розгляду соціально-орієнтованої діяльності бессарабського нобілітету необхідно згадати відомого дворянина, політика та громадського діяча Костянтина Олександровича Мімі. Саме К.О. Мімі, перебуваючи на посадах члена, а згодом й голови Бендерської повітової управи, клопотав про проведення телефонної мережі в краї; сприяв утворенню й наданню державних субсидій Бендерській земській касі дрібного кредиту, яка мала важливе значення для населення Бендер. Відомо, що К.О. Мімі піклувався навіть про те, щоб у Різдвяні та Пасхальні дні кожна родина повіту мала святковий стіл, на що жертвував власні кошти із своїх вкладів у Кишинівському відділенні Державного банку, а згодом і Бендерської земської каси дрібного кредиту [6, арк. 33]. Його політична, громадська діяльність, проекти з розвитку інфраструктури регіону та небайдужість до широких мас населення високо оцінювалися сучасниками. Тобто, дворянин особисто розвивав кредитну систему в регіоні та використовував її потенціал на благодійні справи.

Застава майна в банках для виховання та освіти дітей аристократів нерідко мали далекоглядні наслідки. Відомо, що родина Ботезатів була однією з найбагатших в Бессарабській губернії. У 1900 р. помер батько О. Ботезат, який служив у міністерстві іноземних справ у Парижі залишивши дружину та двох дітей Георгія та Віру. Родина повернулася до Кишинева, де піклування над ними взяв друг О. Ботезата Є.Л. Ришкан-Дерожинський. Одним з головних обов'язків, який взяв на себе піклувальник стало фінансування освіти і виховання єдиного сина Георгія Ботезата (донька Віра невдовзі вийшла заміж за офіцера Звенгородського полку). Відомо, що Є.Л. Ришкан-Дерожинський за рахунок застави земельної власності Ботезатів у іпотечних банках Бессарабської губернії (а саме Бессарабсько-Таврійського банку) виручав кошти та зі своїх особистих рахунків на депозитах Державного банку зібрав необхідні фінанси для престижного навчання Георгія Ботезата кредиту [3, арк. 15].

За допомогою цього фінансування Г. Ботезат закінчив Кишинівське реальне училище. Після цього навчався в Харківському технологічному інституті та Електротехнічному інституті Монтефіоре у Льєжі (Бельгія), де отримав звання інженера-електрика. В 1908-1909 рр. Г.О. Ботезат стажувався у Гетінгенському та Берлінському університетах. Більш того, у 1911 р. у Сорбонні Г. Ботезат успішно захистив першу в історії авіації докторську дисертацію «Дослідження в області стабільності аероплану». Кошти, які були збережені в банківських активах Є.Л. Ришканом-Дерожинським на освіту відкрили визначного експерта для світової авіації [4, арк. 93-94].

Г.О. Ботезат під час революційних змін отримав запрошення на працевлаштування в Національному консультативному комітеті США за аеронавтики. Успіх та висока кваліфікація Г. Ботезата підтвердив той факт, що у

Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи

1921 р. Конгрес США надав вихідцю з бессарабського дворянства 200 000 доларів на конструювання експериментального гвинтокрила та зарплатню в 10 000 доларів на рік. Г. Ботезат розробив ряд технічних засобів, наприклад потужний вентилятор, які поступили до військово-морського флоту США. Окрім цього, він прораховував траєкторію польотів у повітряному та неповітряному середовищі. Так, саме підопічний Є.Л. Ришкана-Дерожинського дослідив траєкторію польоту до Місяця, що було використано в рамках проекту Апполо у 1969 р. [5, с. 148].

Таким чином, комерційна та підприємницька організація Є.Л. Ришкана-Дерожинського, високі людські якості та правильне використання банківської системи Бессарабської губернії не лише сприяли якісній освіті дворянина Г. Ботезата, а й дали фахівця світового масштабу для Російської імперії та США.

Часто комунальні кошти та надлишки розподілялися на фінансову допомогу. Наприклад, Акерманське земство, шляхом щорічного відрахування 5 рублів з прибутків кошторису, сформувало особливий капітал, з якого видавало фінансову допомогу місцевим мешканцям на сільськогосподарські потреби. При більшості земських управ існували склади землеробських знарядь, які продавалися селянам за визначеними цінами, із розстрочкою виплати на необхідні знаряддя [4, арк. 55]. Дворяни, відіграючи провідну роль в земських установах активно долучалися до вирішення багатьох питань: забезпечення населення необхідним сільськогосподарським обладнанням, сприяння та фінансування дрібних підприємців. Проблеми, з якими зверталися місцеві мешканці, були різними за характером, часто вимагали не лише додаткових знань, а й адміністративного втручання.

Так, голова Акерманської земської управи, надвірний радник Д.П. Мічу-Николаєвич, 23 лютого 1906 р. підписав документ про видачу міщанам посаду Турлаки позики в розмірі 2 907 руб. 80 коп., з капіталу, що належав управі й призначався на закупівлю хліба. Уповноважені від посаду (Г. Марущенко, І. Зеленюк, Ф. Похиленко, А. Твердохлібов) надали перелік осіб, які мали потребу в продовольстві та необхідних товарах [3, арк. 13] (Див. Таблиця 1).

Таблиця 1

Перелік необхідних товарів, на які позичили кошти міщани посаду Турлак у керівника Акерманської управи

№ з/п	Назва культури	Загальна кількість, яку потребували міщани Турлак (конвертована у кг)	Вартість	Ціна за 1 пуд (16, 38 кг)
1	Жита	110 пудів = 1 801, 8 кг	954 руб. 60 коп.	76 коп.
2	Ячменю	2 570 пудів = 42 096, 6 кг	1 953 руб. 20 коп.	86 коп.
3	Всього	2 680 пудів = 43 898, 2 кг	2 907 руб. 80 коп.	(в середньому 81 коп. за пуд)

Нарешті, один з провідних фінансистів, власників і співвласників багатьох банків і кредитних установ, які діяли на території Бессарабії, Матвій Маврокордато, також займався доброчинністю. У 1918 р. Олександра Тимофіївна Маврокордато, виконуючи волю свого покійного чоловіка Матвія Миколайовича прийняти від неї в дар місту 100 тисяч рублів на спорудження сирітського землеробського притулку. Гроші передбачалося вносити на рахунок попечительської ради притулку в Одеську контору Державного банку таким чином: 1918 р. – 40 тисяч на заготівлю будматеріалів, у січні 1919 р. – 35 тисяч на будівництво й облаштування притулку, а в січні 1920 р. – 25 тисяч як недоторканий капітал притулку. На жаль, задум О.Т. Маврокордато не був реалізований унаслідок соціальних потрясінь, щознищили Російську імперію [5, арк. 136, 137, 140].

Таким чином, кредитно-банківська діяльність сприяла розвитку доброчинності. Вкладники могли використати зростання по своїх депозитам на благодійні потреби без витрати свого основного капіталу. Але все ж помітно, що доброчинністю продовжували займатися ті особи, які опікувалися нею і до заняття кредитом. Найбільшим фактором участі в благодійній діяльності було бажання учасників, а не їх можливості.

Література:

1. Адрес-календарь Бессарабской губернии на 1875 г. Кишинёв: Губернская типография, [1875]. 228 с.
2. Адрес-календарь Бессарабской губернии 1914 г. [под. ред. Б.А. Топиро]. Кишинёв: Губернская типография, [1914]. 538 с.
3. Комунальна установа «Ізмаїльський архів», м. Ізмаїл. Ф. 2. *Ізмаїльська міська управа, оп. 1.* (далі КУІА). Спр. 558. Закон про кредит для міст і земств. 1913 р., 111 арк.
4. КУІА. Ф. 47. Акерманська повітова земська управа, оп. 1. Спр. 85. Про відкриття та діяльність позико-ощадних товариств в селах повіту. 1913-1917 рр., 215 арк.
5. Мошенский Щ С.З. Рынок ценных бумаг Российской империи. Москва: Экономика, 2014. 560 с.
6. Національний архів республіки Молдова м. Кишинів. Ф. 151. *Бессарабський губернський статистичний комітет, оп. 1.* Спр. 88. Статистичні листи про продаж надільних земель в Бендерському повіті за 1915 р., 48 арк.
7. Циганенко Л.Ф. Дворянство Півдня України (друга половина XVIII – 1917 рр.). Ізмаїл: СМІЛ, 2009. 384 с.

**РОЛЬ БЕССАРАБСЬКИХ ДВОРЯН
В ОРГАНІЗАЦІЇ БЛАГОДІЙНИХ КАМПАНІЙ
ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1877-1878 рр.**

Наталя Морошан

кандидат історичних наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Благодійність – це суспільне явище, яке відоме в Україні здавна, ще з часів Київської Русі. У ХІХ ст. доброчинність набула особливого поширення серед шанованих і багатих представників суспільства. Особливо вона привертала увагу дворянства в тяжкі часи воєнних дій. Сьогодні спроба простежити історію становлення благодійності в Україні є не лише цікавою екскурсією в історичне минуле Батьківщини, а й живим прикладом для сучасних еліт.

Аналіз досліджень останніх років свідчить, що різні аспекти діяльності представників дворянських родів Бессарабії періоду ХІХ – ХХ ст. знайшли достатнє висвітлення у науковій літературі. Зокрема, вітчизняні історики в своїх роботах аналізують правові засади оформлення дворянства Бессарабії, особливості його нобілітації та внутрішньої стратифікації (Л. Циганенко [15]), доброчинну, підприємницьку і торгово-фінансову діяльність (Н. Гончарова [13], М. Башли [1]). Однак, слід зазначити, що є певне коло питань, які сьогодні залишилися поза увагою науковців і вимагають детального вивчення. Метою даної статті є дослідження ролі бессарабських дворян в організації благодійних кампаній під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр.

Різноманітні заходи у вигляді театральних та музичних вечорів, балів, ярмарок займали помітну роль у суспільному житті Російської імперії. Доволі часто, особливо в період загальнодержавних явищ та негараздів (війн, повенів, пожеж), вони носили благодійний характер. Активну роль в організації місцевих доброчинних концертів, спектаклів, лотерей-алеґрі під час війн середини ХІХ – початку ХХ ст. відігравала бессарабська аристократія.

Влаштування благодійних заходів у період російсько-турецької війни 1877-1878 рр. користувалося надзвичайною популярністю серед представників нобілітету регіону, що підтверджують не лише документи КУІА, а й тогочасні публікації в газетах та журналах. Так, під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. активізувалася практика збору грошей на потреби військового часу. Активну діяльність розгорнули представниці Акерманського дамського комітету, організувавши у травні 1877 р. музичний вечір, на якому було зібрано 253 руб. 9 коп. З них для поранених воїнів надійшло 33 руб., а на виготовлення білизни – 200 руб. Всього, від благодійних концертів організованих силами дамського комітету Акерману в 1877 р. було отримано 829 руб. 20 коп. [2].

Наприкінці травня 1877 р. у міському Олександрівському саду за ініціативою Кишинівського дамського комітету проводилася лотерея-алеґрі (різновид лотереї, в

якій переможці визначаються відразу після придбання лотерейних квитків). Це була перша за чисельністю учасників лотерея, підготовка до якої розпочалася ще за тиждень. В якості призів лотереї розігрувалися різні речі, передані безкоштовно місцевими аристократами для благодійної допомоги. Так, В. Кандауров пожертвував коня, М. Крісті – корову, Є. Семиградов – барана, І. Крижановський – мавпу. Прийомом пожертвувань займалися дружина таємного радника Г. Нарішкіна, дружина генерал-майора А. Драгомирова та дворянки З. Кешко, А. Катаказі. Всю роботу представниці комітету проводили безкоштовно, крім цього особисто пожертвували 57 руб. та різні речі для воїнів. Загальний прибуток від лотереї становив 2 913 руб. Половину суми було передано Кишинівському відділу Червоного Хреста, решта залишилася в розпорядженні комітету [5].

8 липня 1877 р. з метою збору коштів на посилення матеріального забезпечення кишинівського речового складу було влаштовано концерт. З продажу вхідних квитків зібрали 884 руб. 83 коп. Витрати на проведення заходу склали лише 106 руб. 32 коп., оскільки Кишинівська духовна семінарія надрукувала брошури для хору безкоштовно, а місцевий аристократ С. Кубіцький взагалі відмовився від плати за використання фортепіана [3].

21 липня 1877 р., на користь хворих і поранених воїнів відбувся аматорський спектакль, для проведення якого Н. Міщенко безкоштовно надала приміщення театру. Від реалізації квитків було зібрано 286 руб. 90 коп., з яких 81 руб. направлено до Кишинівського дамського комітету, а 83 руб. – дворянці Г. Нарішкіній для придбання теплих речей на потреби діючої армії [4].

22 липня 1877 р. дамський комітет організував чергову лотерею-алеґрі, на якій було продано 10 000 квитків і отримано 2 563 руб. Подібні заходи організовувалися ще кілька разів. Так, 8 серпня відбувся спектакль і виставка живих картин. Всього було зібрано 1 080 руб., з яких 637 руб. 40 коп. – отримані з художньої галереї. Пожертви склали 308 руб., більше всіх передав дворянин В. Маньковський – 100 руб. Кошти були направлені до тимчасового військового шпиталю (212 руб. 32 коп.), буфету Червоного Хреста, що знаходився на залізничній станції м. Кишиніва (446 руб. 90 коп.) та швейної майстерні (234 руб. 75 коп.). Залишки були переведені на рахунок Кишинівського міського банку. До Габровського шпиталю окремо було відіслано 30 фунтів чаю та 30 пляшок вина, а до Зимницького – 60 фунтів чаю та цукру [6].

27 серпня за участю 4-х музичних хорів з ілюмінацією, фєсрверком, бенгальськими вогнями відбулося свято в Олександрівському саду. Загальний збір становив 452 руб., з яких 226 руб. передані на потреби комітету, решта – на будівництво будинку для інвалідів. 11 вересня 1877 р. знову було влаштовано свято, на проведення якого дворянин П. Леонард подарував буйволицю, а дворянин І. Семиградов безкоштовно облаштував сад. Дохід від проведення становив 727 руб. 90 коп. [7].

Значну роль у добродійній діяльності періоду російсько-турецької війни 1877-1878 рр. зіграв кишинівський дворянин І.І. Семигравов (1846 р.н.). Під час військового конфлікту брав активну участь в організації у місті благодійних заходів, які найчастіше проходили в Олександрівському парку. Іван Іванович безпосередньо надавав допомогу в облаштуванні саду та підготовці проведення концертів, виставок, лотерей-алеґрі. Його дружина, Н.Д. Семигравова, також виявляла активну участь в добродійності: 27 січня 1878 р., разом з іншими бессарабськими дворянками, пані Семигравова безкоштовно співала на благодійному концерті [14, арк. 1].

27 грудня 1877 р., за сприянням дворянок А. Леонард, І. Мазаракі-Дебольцевої, А. Косич, С. Драгомирової, відбувся концерт, під час якого було зібрано 480 руб. 54 коп. 13 січня 1878 р. сума зібраних коштів з аматорських спектаклів з трьома п'єсами «Комедія без назви» (К. Кугушева), «Чудовисько» (В. Александрова), «Розлука – також наука» (П. Григор'єва) становила 1 480 руб. Всі зібрані фінанси були надіслані на потреби шпиталів Кишинєва.

Для організації благодійних заходів місцеве дворянство активно використовувало народні та календарні свята. Так, у січні 1878 р. було проведено ялинку з подарунками для дітей (500 шт.). Для дорослих було організовано розважальний вечір і буфет. Загальний збір становив 724 руб. 78 коп., з яких 362 руб. було передано О. Катаржі для Кишинівської гімназії, решта коштів пішла на пошиття натільної білизни для армійців.

27 січня 1878 р. Кишинівський жіночий комітет організував та провів концерт для солдат, які були виписані зі шпиталів. З музичною програмою виступали дворянки Г. Нарішкіна, В. Губер, В. Пурчелло, Н. Семигравова, які співали перед глядачами. Зібрані гроші, у розмірі 661 руб. 50 коп., були передані військовослужбовцям. 1 лютого цього ж року відбувся спектакль любителів музики, прибутки з якого – 912 руб. 37 коп. – надійшли до швейної майстерні.

10 лютого 1878 р. з проведення балу-маскараду та лотереї-алеґрі було зібрано 1 292 руб., які також були направлені для поранених воїнів у шпиталі регіону. Благодійниками на цих заходах виступили бессарабські дворяни – Я. Бонгардт, Є. Гафенко, М. Зілоті, А. Катаказі, А. Крісті, О. Руссо [9].

15 лютого 1878 р. у театрі Гросмана в Кишинєві відбулася виставка живих картин, на яку лише бессарабські дворяни доставили 7 картин, серед яких: «Ворожіння в дзеркалі» (Е. Шебеко, Е. Крісті), «Елезар і Ребекка біля колодязя» (Е. Семигравді, А. Ласкарі) та інші. Прибуток з вистави у розмірі 654 руб. було передано на потреби Червоного Хреста.

17 лютого 1878 р. місцевим товариством піклування про хворих і поранених воїнів було влаштовано бал-маскарад, на якому реалізовано 380 білетів. Загальний прибуток склав – 775 руб. 55 коп. У цей же день дамським комітетом було організовано бал-маскарад, на який було придбано 380 квитків на 570 руб., а понад

цієї суми отримано 205 руб. Найбільші внески зробили А. Нарішкіна (22 руб.), Л. Пуришкевич (17 руб.), Е. Макрі (12 руб.) (при вартості квитка 1 руб. 50 коп.) [10].

30 квітня 1878 р. за участю дворянок М. Шебеко, М. Семигравової, М. Шмідт було організовано «народне гуляння». З продажу квитків отримано 964 руб. 20 коп., з аукціону – 331 руб. 30 коп., окремо надійшло – 125 руб. Половину отриманих грошей було відправлено дитячому притулку (547 руб. 15 коп.), а іншу – на будівництво інвалідного будинку в м. Кишинів [11].

19 травня 1878 р. для воїнів, які поверталися додому з війни було проведено благодійний концерт. Зібрана сума в розмірі 698 руб. була передана 33 військовослужбовцям з різними видами каліцтв [12].

27 серпня 1878 р. відбулося «народне свято» (загальний збір – 226 руб.), а 11 вересня 1878 р. в Олександрівському міському саду організовано «народне гуляння» з феєрверком. Граф Н. Строгонов пожертвував – 113 руб., аристократ К. Кристі – 100 руб. Всього було зібрано – 1 033 руб. 50 коп. (вартість квитка становила – 15 коп.), що, як свідчить газетна публікація, передали до реабілітаційного притулку військових.

При отриманні квитка на благодійний захід представниці бессарабського дворянства платили вдвічі, а то й більше його вартості. Так, Г. Демірова заплатила 50 руб., М. Пуришкевич, О. Маркова по 25 руб. при ціні квитка в 12 руб. [8].

Отже, дворяни Бессарабської губернії під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. брали активну участь в організації добровільних акцій. У цей період за сприянням місцевих аристократів було проведено 18 благодійних заходів. Найбільшою популярністю користувалися лотереї-алеґрії як найшвидший спосіб збору коштів.

Література:

1. Башли М.І. (2013). Російське дворянство в історії Бессарабії (70-ті рр. ХІХ ст. – початок ХХ ст.). *Матеріали десятої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Україна наукова» (24-26 грудня 2013 р.)*. К.: Меганом. С. 1-3.
2. Бессарабские губернские ведомости. 1877. № 50. 29 июня.
3. Бессарабские губернские ведомости. 1877. № 52. 6 июля.
4. Бессарабские губернские ведомости. 1877. № 55. 16 июля
5. Бессарабские губернские ведомости. 1877. № 57. 23 июля.
6. Бессарабские губернские ведомости. 1877. № 61. 6 августа.
7. Бессарабские губернские ведомости. 1877. № 62. 10 августа.
8. Бессарабские губернские ведомости. 1878. № 7. 9 февраля.
9. Бессарабские губернские ведомости. 1878. № 11. 11 февраля.
10. Бессарабские губернские ведомости. 1878. № 13. 18 февраля.
11. Бессарабские губернские ведомости. 1878. № 38. 1 июня.
12. Бессарабские губернские ведомости. 1878. № 51. 5 июля.

13. Гончарова Н.О. (2015). Доброчинні ініціативи дворян у Бессарабській губернії. *Гуржійські історичні читання*. Вип. 10. С. 96-98.
14. Комунальна установа «Ізмаїльський архів», ф. 2, спр. 416, 1 арк.
15. Циганенко Л.Ф. (2010). Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.): монографія. Ізмаїл: СМІЛ. 384 с.

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Іван Татаринів

кандидат історичних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Перша світова війна стала одним з найважливіших рубежів історичного процесу людства. Це був перший глобальний конфлікт, що торкнувся практично кожного представника європейської цивілізації. Ще ніколи в історії до глобального конфлікту не була залучена така кількість країн і народів. Бойові дії мали надзвичайний масштаб: загиблі воїни та цивільне населення, зруйновані поселення та інфраструктура, спалені поля, реквізоване продовольство – це лише невелика частина реалій 1914-1918 рр. Та навіть в умовах суцільного жаху полум'я війни люди розуміли необхідність підтримки один одного. Саме з таких засад формувалося явище благодійності. В Російській імперії громадська думка сприймала війну як спільну справу, тому і допомога як солдатам на фронті, так і постраждалим в тилу – носила суспільний характер.

У перші дні війни перед країною виник цілий ряд невідкладних завдань. Крім безпосереднього підтримання боєздатності армії необхідно було забезпечити її супутніми предметами побуту: теплими речами, білизною, засобами гігієни тощо. Крім того, в країні виник широкий контингент осіб, які постраждали від війни: хворі і поранені воїни, біженці, російські військовополонені і, звичайно, сім'ї мобілізованих, що залишилися без годувальників. Всі вони гостро потребували і матеріальної, і в моральної підтримки. Реакція населення на заклик держави, на думку О. Борщуквої, висловилася в тому числі і у формі великої благодійної діяльності [1, с. 11].

Особливу силу в надзвичайних обставинах війни набуває людський фактор. Успіх справи допомоги калікам і хворим воїнам, їхнім родинам, біженцям і військовополоненим залежав, багато в чому, не тільки від глибини і щирості співчуття, милосердя, усвідомленого розуміння почуття боргу, а й від організаційних і фінансових можливостей, і від раціонального прагматизму, спрямованого на вирішення завдань, що стояли перед російською благодійністю, і на підвищення ефективності її роботи. Суспільство не могло не зосередити зусиль на допомогу жертвам війни.

У період Першої світової війни в Російській імперії продовжували діяти благодійні організації створені ще в попередній період. Так, «Олександрівський комітет про поранених» був створений у 1814 р. і через 100 років, в 1914 р., його можливості виявилися затребуваними знову. Трагічний ювілей в обставинах війни відкрив завершальний етап існування Олександрівського комітету. Майже півстолітню історію до початку Першої світової війни мало Російське товариство Червоного Хреста, організоване в 1867 р. [2, с. 118-119].

В роки війни з'явилися і нові організації. Приклад подала царська сім'я. Восени 1914 р. у Великому Царськосільському палаці був відкритий великий шпиталь імені Імператриці Олександри Федорівни. Сама цариця та її дочки Великі Княжни Ольга і Тетяна Миколаївни пройшли курс навчання хірургічної сестри милосердя, отримали встановлені дипломи та постійно працювали в палатах. Допомагали їм в шпиталі також молодші дочки імператора. У перші місяці війни Дім Романових створив дві нові благодійні організації, які очолювали старші доньки імператора Миколи II – Ольга і Тетяна.

Створений 11 серпня 1914 р. «Особливий Петроградський комітет Її Імператорської Високості Великої Княжни Ольги Миколаївни з надання допомоги сім'ям осіб, призваних на війну». Він залучав благодійні пожертви, а також отримував кошти від Верховної ради по піклуванню осіб, призваних на війну. Власне комітет складався з колективу, який об'єднував 21 людину. Вони працювали під почесним головуванням Великої Княжни Ольги Миколаївни. Поточною діяльністю фактично керував Постійний Виконавчий відділ. Місцевими відділеннями комітету були 12 повітових і міських комісій.

Інший комітет, створений з ініціативи імператорської родини, отримав назву «Комітет Її Імператорської Величності Великої княжни Тетяни Миколаївни для надання тимчасової допомоги постраждалим від військових дій». Ця благодійна організація (в народі її називали коротко – Тетянинський комітет) почала активно працювати з біженцями, які прибували з Польщі, Білорусії та інших регіонів, захоплених супротивником. Велика княжна Тетяна Миколаївна (їй в ту пору виповнилося 17 років) була формально почесним головою, а фактично – реальним діячем в комітеті. Вона особисто брала участь в його організації, а потім і в управлінні діяльністю нової благодійної установи. Тетянинський комітет включили до складу Верховної ради по допомозі сім'ям осіб, призваних на війну, а також сімей поранених або загиблих воїнів під головуванням імператриці Олександри Федорівни.

Тетянинський комітет ставив перед собою досить широкі завдання: надання допомоги особам, що постраждали внаслідок військових обставин; сприяння відправленню біженців на батьківщину або на постійне місце проживання в інші регіони; пошук роботи для працездатних біженців; сприяння влаштуванню непрацездатних біженців у богадільні, притулки; видача біженцям грошової допомоги; влаштування дітей біженців в навчальні заклади і організація власних

притулків; прийом пожертвувань від громадян. Таким чином, головним в діяльності Тетянинського комітету була робота з біженцями.

Велика княжна Тетяна Миколаївна брала активну участь в організації поточної багатопланової роботи комітету, в який входили відомі в Росії державні та громадські діячі. Саме статус комітету, освячений присутністю на вищому керівному посту представниці династії Романових, давав можливість залучати до роботи комітету представників будь-яких державних управлінських структур. У засіданнях Комітету також брали участь представники Військового міністерства, міністерств внутрішніх справ, шляхів сполучення і фінансів.

Спираючись на державні структури і громадськість, співробітники Тетянинського комітету змогли надати допомогу мільйонам співвітчизників. Допомога становила від 9 до 12 руб. на людину в місяць. У 1916 р. на Пироговському з'їзді лікарів і представників лікарсько-санітарних організацій земств і міст прозвучали дані про п'ять мільйонів біженців, які отримали благодійну допомогу [3, с. 111-112].

Крім царської родини благодійністю займалися і різноманітні цивільні та громадські організації. Особливо активно була організована робота на місцях. Найбільш впливовими серед них стали Всеросійські земський і міський союзи допомоги пораненим і хворим воїнам, створені у 1914 р. Виникнувши з ініціативи органів місцевого самоврядування, вони розгорнули широкомасштабну діяльність з метою полегшення становища фронтників, членів їх сімей, біженців та військовополонених. Економічні, фінансові та організаційні труднощі, з якими зіткнулися в 1915-1916 рр. влада, змусили ці союзи зайнятися вирішенням оборонних, транспортних, паливних і продовольчих питань.

Земський і міський союзи, займаючись благодійністю, але не обмежуючись тільки нею, представляли зовсім інший тип організації і володіли набагато більшими можливостями допомоги нужденним, ніж чисто благодійні товариства. Справа у тому, що земський і міський союзи, легалізовані указами Миколи II відповідно від 12 та 16 серпня 1914 р., не мали статутів – документів, обов'язкових для благодійних установ, які регулювали їх завдання, склад, структуру та механізм функціонування. Не обмежені статутами, союзи активно розвивали свою діяльність. Відсутність формальних рамок полегшувало їм залучення до своєї роботи широких громадських сил без узгодження з адміністративними органами [2, с. 119].

Долучилося до благодійної діяльності і православне духовництво – моральний стрижень Російської імперії. Наприклад в Бессарабській губернії представники Кишинівської єпархії, з урахуванням вимог часу, заснували Духовний Комітет (1914), головна мета якого полягала в наданні допомоги воякам діючої армії та їх сім'ям. Головою Комітету було обрано Архієпископа Платона. В перші дні війни єпархія відіграла важливу роль у створенні низки громадських організацій, метою яких став збір коштів, продуктів та одягу. Так, 28 липня 1914

р. у залі Серафимівського єпархіального дому були скликані збори кишинівських аристократок з метою створення Дамського Товариства для надання матеріальної допомоги (речами) хворим і пораненим воякам діючої армії. Очолила Товариство дружина начальника Кишинівського гарнізону А.Ф. Зандер, а після її від'їзду з чоловіком на фронт – дружина предводителя Бессарабського дворянства – Е.Н. Леонард. У свою чергу Архієпископ Платон, опікуючись долею військовослужбовців на фронті та у шпиталях, 26 жовтня 1914 р. звернувся до чоловіків губернії з пропозицією створити Бессарабське Трудове Братство для виготовлення теплої білизни та речей необхідних у холодний час для воїнів російської армії. Ця пропозиція отримала схвалення, і невдовзі до Братства стали зараховуватися добровольці [5, с. 74-76].

Благодійні організації в Росії були як універсальними так і спеціалізованими. До універсальних слід віднести організації, котрі опікували одночасно різні категорії нужденних. Багатофункціональної була діяльність Імператорського жіночого патріотичного суспільства (1812), Кавказького комітету допомоги постраждалим від війни (1914) та інших.

Реалізація масштабних завдань вимагала великих грошових витрат, тоді як в пошуку коштів виникали складності, тому фінансовий фактор стримував зростання благодійних установ цього типу.

Більш широке поширення отримали благодійні організації, які спеціалізувалися на підтримку конкретної категорії постраждалих від війни. Були спеціалізовані установи, що допомагали: фронтовикам («Сибірське товариство для подачі допомоги пораненим воїнам» (1914), Скобелівський комітет для видачі допомоги воїнам, що втратили працездатність внаслідок бойових дій (1909)), російським військовополоненим (Всеросійське товариство допомоги військовополоненим (1915), Комітет з надання допомоги російським військовополоненим, які перебувають у ворожих країнах (1915)), нужденним сім'ям учасників війни (Комітет великої княгині Єлизавети Федорівни з надання благодійної допомоги сім'ям осіб, призваних на війну (1914), Товариство «Народна допомога» сім'ям мобілізованих, постраждалих від військових дій і при виконанні обов'язків військової служби (1914)) та біженцям (Всеросійське товариство піклування про біженців (1915)) [2, с. 120].

Благодійні установи в роки Першої світової війни вирішувати проблеми своїх підопічних традиційними способами. Вони надавали грошову, продовольчу, трудову, освітньо-виховну, інформаційну (видача довідок, пересилання кореспонденції і тощо), транспортну (евакуація місцевих жителів з районів бойових дій і передбачуваного вторгнення противника, повернення їх на батьківщину після усунення загрози навали ворога) допомогу, наповнювали дозвілля поранених культурними заходами. З причини неминучості при проведенні військових операцій загибелі і каліцтва військовослужбовців і мирного населення

державою і суспільством були особливо затребувані медичні послуги, які надавались благодійними організаціями [4, с. 51-62].

В загальних рисах благодійність у Російській імперії періоду Першої світової війни можна охарактеризувати солдатським гаслом тих років: «За Віру, Царя та Вітчизну». Оскільки в створенні та роботі благодійних установ брали участь «Цар» – члени імператорського Дому Романових, «Віра» – православне духовенство та «Вітчизна» – представники державних і комерційних структур, громадських об'єднань, а також приватні особи. Займаючись благодійністю, нерідко в рамках однієї організації, всі вони набували досвіду соціального партнерства та вирішення найважливіших для суспільства завдань, вчилися долати станові та майнові бар'єри. Однак, слід визнати, що численні товариства допомоги нужденним працювали неузгоджено, без продуманого плану дій, часто дублюючи функції один одного. Не вистачало в масштабах поставлених завдань ініціативних і відповідальних працівників. Був відсутній дієвий контроль з боку держави за витрачанням бюджетних коштів, виділених на здійснення благодійних заходів, що нерідко породжувало зловживання

Література:

1. Борщукова Е.Д. (2012). Общественное мнение населения Российской империи о Первой мировой войне и защите Отечества (1914–1917). СПб.: Изд-во РГПУ. 159 с.
2. Грицаева А.Н. (2008). Испытания отечественной благотворительности в годы Первой мировой войны (1914-1917). *Преподаватель XXI век*. №2. С. 118-122.
3. Кадневский В.М. (2014). Благотворительность дома Романовых в годы Первой мировой войны. *Вестник Омского университета*. №3(73). С. 109-112.
4. Мінаєва Т.В. (2011). Діяльність благодійних організацій Російської імперії щодо військовополонених під час Першої світової війни. *Історична панорама. Спеціальність : Історія*. 2011. Вип. 13. С. 49-67.
5. Татаринів І.Є. (2013). Діяльність Кишинівської єпархії з мобілізації матеріальних ресурсів на військові потреби (липень-грудень 1914). *Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць*. Одеса. Вип. 29. С. 71-79.

БЛАГОДІЙНИЦТВО У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ США

Віра Церковна

кандидат історичних наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, вияви фінансово-економічної кризи, внутрішньої суспільно-політичної нестабільності вимагають реформування

української вищої школи, урізноманітнення форм, типів вищої освіти, модернізації управлінських технологій, структури, змісту й методів навчання, пошуку нових джерел фінансування, формування нових стимулів до творчої діяльності, підвищення ролі вищої освіти в суспільстві. Проте інтеграція національної освіти у світовий простір неможлива без вивчення досвіду розвинутих країн, заклади вищої освіти яких займають високі позиції в міжнародних академічних рейтингах. Безумовно, однією з таких держав є США, що має значний досвід благодійності у сфері освіти і науки. Важливою складовою сучасного інституту благодійності у сфері вищої освіти є ендавмент, а ефективним інструментом мобілізації коштів до благодійних фондів вважається фандрейзинг. Тому вивчення й упровадження досвіду використання фандрейзингу найбагатшою і найвпливовішою країною світу у сфері благодійності набуває особливої актуальності.

Наукова проблема благодійної діяльності в державних університетах США має міждисциплінарний характер, оскільки досліджується у галузі економіки, менеджменту, маркетингу, права, історії, соціології, педагогіки, психології, що визначає аналіз декількох аспектів стану її розробки. Питання лідерства США у сфері благодійності та ендавментів у вищій освіті як специфічної форми благодійної діяльності досліджували Л. Сірик, В. Осецький, І. Татомир, К. Рябков, В. Покідіна, А. Степанова, проблема освітнього і наукового фандрейзингу стала предметом вивчення Т. Боголіба, О. Данканіч, Я. Кобушко, широке коло аспектів, пов'язаних з організаційно-педагогічними засадами фандрейзингової діяльності в державних університетах США, знайшли висвітлення у наукових розвідках та кандидатській дисертації А. Красулі.

Однак, незважаючи на активне вивчення фандрейзингу та ендавментів фахівцями широкого кола галузей, подальшого вивчення й осмислення потребують історичні аспекти, форми та засоби благодійної діяльності у сфері вищої освіти США. Метою статті є розгляд благодійності закладами вищої освіти США, оскільки ця країна є лідером у світі за рівнем розвитку благодійної допомоги, яку ефективно використовує для реалізації освітніх програм у навчальних закладах та наукових досліджень.

Благодійність, попри певну різницю у визначеннях цього терміну, в тій чи іншій формі існує в усіх державах світу. За рівнем розвитку благодійної діяльності, на думку російських дослідниць Л. Кудринської і А. Карпуніної, всі країни світу умовно можна розділити на три основні групи [7, с. 54-55]. До першої групи належать держави з високим рівнем розвитку добродійної справи, її давніми традиціями, так звані «беневолені» країни (відповідно до латиського значення цього слова): Австралія, Австрія, Великобританія, Гайана, Гвінея, Гонконг, Данія, Нова Зеландія, Ірландія, Ісландія, Канада, Катар, Лаос, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Сьєрра-Леоне, США, Туркменістан, Швейцарія, Шрі Ланка. Держави із середнім рівнем розвитку становлять другу групу: Ізраїль, Кіпр, Мексика, Судан, Швеція. До третьої групи авторки відносять Болгарію, Грецію, Китай, Португалію,

Росію, Туреччину, Україну та інші. Таким чином, для України особливий інтерес представляє функціонування благодійної діяльності у країнах першої групи, лідерство серед яких належить США.

Поняття «благодійність» (charity) у США має кілька значень: надання практичної допомоги незнайомій людині, яка її потребує; риса людини (альтруїзм, добродійність); принцип філософії і риторики (гуманізм, гуманність, раціональна акомодация) [3]. Перші благодійні фонди, або, як їх називали, трасти, з'явилися у США у XIX ст. Засновником першого благодійного американського трасту, який мав сприяти розвитку освіти в зруйнованих Громадянською війною південних штатах, вважається Джордж Пабоді [10, с. 203]. Схожий фонд було започатковано у 1902 р. Джоном Рокфеллером, згодом благодійні фонди створили Ендрю Карнегі, Олівія Сейдж.

Благодійність у США пройшла складний шлях становлення відносин з державою, яка стимулює добродійність через законодавчі ініціативи, проте значна частина коштів належить приватним особам. Про обсяг благодійних ресурсів свідчать матеріали річного звіту про стан справ у сфері американської філантропії (Giving USA: The Annual Report on Philanthropy 2014). Обсяг пожертвувань у 2014 р., у порівнянні з попереднім роком, зріс з 305 45 млрд. до 316 23 млрд. (на 3,5%). Найбільші обсяги допомоги отримували релігійні організації, пожертвування на користь освіти виявилися на другому місці й становили 41,33 млрд. доларів [10, с. 207]. Щорічний обсяг пожертв у США найбільший у світі, він становить 1,7% сукупного валового продукту [7, с. 55]. Так, у 2019 р. загальний обсяг благодійних пожертв збільшився з 431 43 млрд. до 449 64 млрд. (на 4,2%) у порівнянні з 2018 р. [1].

Одним із новітніх засобів залучення додаткових ресурсів є фандрейзинг. Цей термін з'явився у США та походить від англійського fundraising (словосполучення fund – кошти, фонди) і raise – добувати, піднімати, збільшувати). У науковій літературі використовуються два варіанти написання цього терміну – «фандрейзинг» і «фандрайзинг», ми ж будемо вживати перший варіант. За визначенням вітчизняної дослідниці А. Красулі, фандрейзинг – це процес пошуку й залучення фінансових, людських, матеріальних, інформаційних ресурсів для реалізації певного соціального проекту [6, 134]. Передумовою появи такого явища стало послаблення державного регулювання та недостатність прямого фінансування освітніх закладів. Координує фандрейзингову діяльність у США заснована у 1960 р. національна Асоціація професійного фандрейзингу (Association of Fundraising Professionals - AFP), яка налічує близько 30 тис. членів [11, с. 50].

Основними напрямками фандрейзингу, як зазначає А. Красуля, є: «гранти міжнародних благодійних організацій і фондів; кошти з місцевого бюджету; кошти з інших фондів; участь у державних (або регіональних) цільових програмах; звернення до комерційних компаній, банків; збір пожертв» [5, с. 144]. Суб'єктами фандрейзингової діяльності виступають неприбуткові організації. Це громадські

організації, освітні організації (університети, школи, коледжі) та науково-дослідницькі інститути і лабораторії, а також організації охорони здоров'я, культури, релігійні групи й благодійні фонди.

Найбільш розповсюдженим джерелом фінансування вищої освіти є благодійницькі фонди, яких у США діє близько 40 тисяч [2, с. 74]. Залежно від джерел фінансування, вони є асоційовані (корпоративні), державні та незалежні (приватні).

Специфічною формою благодійної діяльності, яка найбільш поширена у США, є ендавмент-фонди (з англ. *endowment* – фонд пожертвувань), або фонди цільового використання капіталу для підтримки освіти і науки. Як зазначають більшість дослідників, ендавмент-фонд – це сума коштів або цінних паперів у безстроковому фонді, який формується на основі благодійних внесків донорів. Слід зауважити, що сформований капітал залишається недоторканим, а використовується лише дохід, який він приносить (відсотки, дивіденди, дохід від управління капіталом тощо). Основні завдання ендавменту, сформульовані Федеральною радою з питань освіти США, полягають у наступному: забезпечення стабільності як гарантія реалізації проектів і програм університету в майбутньому; забезпечення гнучкості у фінансових питаннях з метою швидкого і точного реагування на демографічні та соціальні зміни [8, с. 1].

У США застосування ендавмент-фондів набуло надзвичайно широкого розповсюдження. Капіталізація 89 найбільших ендавментів американських університетів становить понад 381 млрд доларів США, майже чверть з них належить чотирьом найбільшим освітнім закладам. За розміром ендавменту перше місце у США належить Гарвардському університету, в десятку найзаможніших установ у системі вищої освіти увійшли, крім приватних, навіть два державні заклади – Мічиганський університет (*University of Michigan*) та Система університету Техасу (*University of Texas System*) [8, с. 2-3]. Цікаво, що обсяг однієї з найбільших пожертв у фонд Гарварду становив 400 млн. доларів. Проте, як зазначають дослідники К. Рябков і В. Покідіна, спостерігається й інша тенденція, коли невеликі заклади мають дуже великі фонди. Наприклад, невеликі коледжі з кількістю студентів приблизно 2000 і близько 2,2 млрд. доларів в ендавмент-фонді, який збирає близько 40 тис. доларів на кожного студента щорічно [8, 4].

Основним джерелом поповнення ендавмент-фондів у США є благодійні пожертвування. Благодійниками можуть бути випускники навчальних закладів, студенти та їх батьки, благодійні організації, меценати, різні компанії. Наприклад, щорічно 55-60% випускників Принстонського університету вносять пожертвування в ендавмент [4, с. 222]. У багатьох закладах вищої освіти створено асоціації випускників, вони не лише самі виступають спонсорами, але захищають інтереси своїх університетів у законодавчих органах, бізнесових та громадських колах.

Особливе місце у фандрейзинговій діяльності в США посідає Асоціація випускників університету (*Alumni Association*), яка забезпечує підтримку

університетам з боку випускників, викладачів і співробітників, сприяє інтеграції студентів в університетські колективи [5, с. 145]. Завдяки благодійній підтримці освітні заклади мають змогу запрошувати для роботи найкращих фахівців, запроваджувати престижні стипендії, створювати й утримувати дослідницькі центри, налагоджувати міжнародну співпрацю. З метою фінансування певного напрямку, освітньої програми чи стипендії благодійники можуть заснувати окремий іменний фонд, встановити вимоги і контролювати процес використання коштів. Так, у США засновники ендавментів впливають на вибір викладачів, існує навіть термін «endowedprofessors» – викладачі, запрошені на вимогу пожертвувачів, або студентів.

Одним із основних напрямів використання коштів ендавментів є фінансова допомога студентам у вигляді знижок, відтермінувань на навчання, стипендій, підтримки і заохочення талановитої молоді. Наприклад, у Массачусетському технологічному інституті в 2018-2019 рр. середня стипендія за рік становила 47 593 доларів, 59% студентів отримали фінансову допомогу в залежності від потреб, а 36% - стипендії від цього закладу та з інших джерел для оплати загальної вартості навчання [9].

Значні кошти університети США виділяють для фінансування окремих кафедр, наукових досліджень, заохочення викладачів і дослідників, побудови нових наукових лабораторій. Ще одним напрямом застосування ендавментів є витрати на утримання лікарень і шпиталів при університетах, публічні послуги, відновлення і підтримку бібліотек, спортивні заходи.

Пожертвування закладам вищої освіти у США заохочуються податковими пільгами, благодійні внески у розмірі до 50% оподаткованого сукупного прибутку звільняються від податків. Результати діяльності університетських ендавментів знаходяться під постійним контролем інвесторів, благодійників, державних органів, громадських організацій, фінансова інформація розміщується на сайтах університетів.

Таким чином, загальна характеристика благодійництва у закладах вищої освіти свідчить про надзвичайно розвинуту, доволі специфічну, з давніми історичними традиціями, систему залучення донорської допомоги навчальними закладами США. Важливою складовою сучасного інституту благодійності у сфері вищої освіти є ендавмент, а ефективним інструментом мобілізації коштів до благодійних фондів вважається фандрейзинг, які ефективно використовує найбагатша і найвпливовіша країна світу для реалізації освітніх програм у навчальних закладах та наукових досліджень.

Література:

1. Giving USA 2019: The Annual Report on Philanthropy. URL: <https://givingusa.org/giving-usa-2020-charitable-giving-showed-solid-growth-climbing-to-449-64-billion-in-2019-one-of-the-highest-years-for-giving-on->

record/#:~:text=Highlights%20and%20Numbers%20for%202019%20Charitable%20Giving%20by%20Source&text=%E2%86%91%20Giving%20by%20foundations%20increased,its%20highest%20Dever%20dollar%20amount.

2. Данканіч О. М. (2013). Зарубіжний досвід фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в регіоні. *Вісник ДДФА. Економічні науки*. № 2. С. 71–79.

3. Dictionary by Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/charity>

4. Козарезенко Л. В. (2014). Фонд цільового капіталу як альтернатива бюджетного фінансування розвитку людського потенціалу. *Економічний вісник університету*. Вип. 22 (1). С. 218–225.

5. Красуля А. В. (2012). Характеристика понятійно-термінологічного апарату дослідження управління фандрейзинговою діяльністю в державних університетах США. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. № 4 (22). С. 140–148.

6. Красуля А. В. (2014). Історичні традиції благодійності та актуальний стан фандрейзингової діяльності у вищій освіті України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 10. С. 132–144.

7. Кудринская Л. А., Карпунина А. В. (2011). Организация благотворительной деятельности и фандрейзинг за рубежом (на примере США). *Омский научный вестник. Серия «Общество. История. Современность»*. №5 (101). С. 54–58.

8. Рябков К., Покідіна В. (2015). Ендавмент у вищій освіті: світова практика і українське сьогодні. *Популярна економіка: ціна держави: проект*. № 34. URL: http://old.cost.ua/files/endowment_report_2015-11-20-final.pdf

9. Report of the Treasurer, Report of the Treasurer, 2019. URL: <https://vpf.mit.edu/sites/default/files/downloads/TreasurersReport/MITTreasurersReport2019.pdf>

10. Сірик Л. М. (2016). Благодійні організації Сполучених Штатів та специфіка їх діяльності. *Наукові записки [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]*. Серія: Педагогічні науки. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. СХХІХ (129). С. 202–215.

11. Строгаль М. О. (2016). Благодійність і фандрейзинг: зарубіжний досвід. *Культура України. Серія: Культурологія*. Вип. 52. С. 46–56.

Збірник наукових праць

Українською мовою.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи**» (4 грудня 2020 р.). Збірник наукових праць. Ізмаїл. 2020. 57 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Я.В. Кічук,

доктор педагогічних наук, професор, ректор Ізмаїльського державного гуманітарного університету.

Упорядники: Г.І. Градинар, Т.Р. Кожухар

Верстка та дизайн: Г.І. Градинар, Т.Р. Кожухар

Матеріали доповідей подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст, технічні помилки, грамотність, достовірність інформації та точність викладених фактів несе автор та науковий керівник (за наявності).

Зважаючи на свободу наукової творчості, редколегія бере до публікації статті й тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.

Матеріали конференції розміщені на офіційному сайті Ізмаїльського державного гуманітарного університету за адресою <http://idgu.edu.ua>.

Підписано до друку 23.12.2020. Формат 60x90/8.

УМ. друк. арк. 4,1. Тираж 100 прим. Зам. № 544

***Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Ізмаїльського державного гуманітарного університету***

Адреса: 68610, Одеська обл., м. Ізмаїл, вул. Репіна, 12, каб. 208

Тел.: (04841) 4-82-42

E-mail nauka_idgu@ukr.net